

Štefka Batinić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

UDK 37-05 Komenský, J. Á.

371.4 Komenský, J. Á.

Primljeno: 28. 2. 2020.

Prihvaćeno: 10. 3. 2020.

Pregledni članak

ZABORAVLJENI HRVATSKI PRIJEVOD KNJIGE *ORBIS PICTUS* JANA ÁMOSA KOMENSKOGA¹

Sažetak

Rad se bavi počecima recepcije djela Jana Ámosa Komenskoga u Hrvatskoj s naglaskom na gotovo zaboravljen hrvatski prijevod skraćene verzije njegove knjige "Orbis pictus". Prijevod je objavljen 1842. godine u drugom izdanju knjige "Grammatik der illirischen Sprache" Ignjata Alojzija Brlića. Njemačko-hrvatski tekst u 82 odlomka ne prate karakteristične ilustracije, što je, uz činjenicu da je objavljen tek kao poglavlje u Brličevoj "Gramatici", razlogom njegove nedovoljne zamijećenosti i nespominjanja u hrvatskoj pedagoškoj historiografiji. Prijepisom njemačko-hrvatskoga teksta "Orbis pictusa" koji donosimo otvaramo prostor za daljnja istraživanja stručnjaka iz povijesnojezičnoga i povijesnopedagoškoga područja.

Ključne riječi: *Komenský, Jan Ámos
pedagoška historiografija, slikovne enciklopedije, Orbis pictus
udžbenici*

---

¹ Rad je rezultat istraživanja provedenog u sklopu projekta *Europski korijeni moderne Hrvatske: transfer ideja na političkom i kulturnom polju u 18. i 19. stoljeću* (IP-2018-01-2539), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

U hrvatskoj pedagoškoj historiografiji kao prvi važniji zapis o Janu Ámosu Komenskom na hrvatskome jeziku navodi se tekst Milana Bubanovića² “Jan Amos Komenský: praučitelj slavenski”, objavljen u *Nevenu* 1855., a kao prvo djelo Komenskoga prevedeno na hrvatski jezik *Didaktika*, čiji se dijelovi objavljuju u *Napretku* tijekom 1860., a zatim 1871. izlazi kao prva knjiga u *Pedagogijskoj biblioteci* Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora.³ Bio je to prijevod češkoga izdanja iz 1849. godine. U prijevodu Vjenceslava Zaboja Mařika, istaknutoga hrvatskog učitelja češkoga podrijetla, Zbor je 1886. izdao *Informatorium za školu materinsku* prema češkom izdanju iz 1858. godine. Treći i do danas posljednji prijevod te uopće posljednje izdanje nekoga djela Komenskoga na hrvatskome jeziku⁴ – *Velika didaktika* – izlazi 1900. također u nakladi Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. Knjigu je s latinskoga preveo gimnazijski profesor Julije Golik prema izdanju objavljenom 1894. u nakladi Siegismund & Volkening u Leipzigu. Golik u predgovoru knjizi kaže da se Francuzi diče svojim Rousseauom, Nijemci svojim Pestalozzijem, Englezi svojim Lockeom, a Hrvati doduše nemaju takvih velikana na pedagoškom nebu, ali kao Slaveni mogu se ponositi Komenskim. I zato je Hrvatski pedagoško-književni zbor, nakon što je raspaćan prvi prijevod *Didaktike*, odlučio da “hrvatsko pučko učiteljstvo ima ‘svoga’ Komenskoga u novom ruhu” (*Napredak*, 1901, 50-51).

Stručnoj zajednici u Hrvatskoj bili su tijekom 20. stoljeća dostupni srpski prijevodi djela *Orbis pictus* (Beograd, 1913., 1932.), *Didaktika* (Beograd, 1954. i 1967.) i *Materinska škola* (Beograd, 1946., 1980.). *Didaktiku* je izdao Savez pedagoških društava Jugoslavije, a popratni tekst o Komenskom i njegovoj *Didaktici* napisao je slovenski pedagog Vlado Schmidt.

Komenský je tijekom druge polovine 19. stoljeća bio neupitan pedagoški klasik na koga su se pozivali hrvatski učitelji u svojim raspravama u pedagoškim časopisima *Napredak* (1859. –), *Školski prijatelj* (1868. – 1876.), *Hrvatski učitelj* (1877. – 1895.). Velike obljetnice njegova rođenja i smrti bile su redovito popraćene serijom kraćih ili duljih tekstova i osvrtu na njegov život i rad. Tako u spomen na 200. obljetnicu smrti članke o Komenskom objavljuju *Napredak* (1870.), *Vienac* (1871.) i *Obzor* (1871.). U povodu 300. obljetnice rođenja Hrvatski pedagoško-književni zbor objavljuje knjigu Josefa Klike *Život i rad Ivana Ámosa Komenskoga* (1892.) u prijevodu Vjenceslava Zaboja Mařika, koji iste godine prema Klikinoj knjizi priručuje i izdaje u vlastititoj nakladi knjižicu za mladež *Jan Amos Komenský, veliki učitelj naroda*.

U povodu 300. obljetnice rođenja 1892. o Komenskom ponovno pišu svi važniji pedagoški časopisi (*Napredak*, *Hrvatski učitelj*, *Škola* i *Pedagogijski glasnik*) te tjedne i dnevne novine (*Dom i sviet*, *Narodne novine*). Obljetnički osvrti na lik i djelo Komenskoga nastavljaju se i u 20. stoljeću. Na simpoziju koji je 1970. organizirao Savez pedagoških društava Jugoslavije na temu “Komenski i suvremenost” svojim je izlaganjima sudjelovalo pet pedagoga iz Hrvatske (Dragutin Franković, Vladimir

---

2 Potpisan pseudonimom Milan Dimitrev.

3 Usp. Ogrizović, 1970 i Vukasović, 2007.

4 Iznimka je pjesma *Život naš je samo putovanje* (*Život náš na světě jen pout*), koju je prepjevala Dubravka Dorotić Sesar, a objavljena je u *Zlatnoj knjizi češkoga pjesništva* (Zagreb, 2003.).

Mužić, Mihajlo Ogrizović, Pero Šimleša i Ante Vukasović), a radovi su objavljeni u tematskom broju beogradskoga časopisa *Pedagogija* (1970.).

Radovi sa znanstvenoga skupa *Jan Amos Komenský u ozračju suvremene znanosti i kulture*, održanog u Zagrebu 1992., objavljeni su u časopisima *Napredak* (br. 3, 1992.), *Umjetnost i dijete* (br. 2/3, 1992.) i *Anali za povijest odgoja* (1992.). Godine 2007. Ante Vukasović objavio je knjigu *Jan Amos Komenský i Hrvati*. Od sredine 19. stoljeća do danas u Hrvatskoj je objavljeno približno 200 kraćih ili duljih tekstova i stručno-znanstvenih članaka o Komenskom.

Pozornosti hrvatskih istraživača i autora tekstova o Komenskom promaknuo je prvi prijevod nekoga njegova djela na hrvatski jezik. Riječ je o djelu *Orbis pictus*, točnije njegovoj skraćenoj verziji s 82 odlomka/pojma (umjesto originalnih 150) kakva je objavljivana krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Ta izdanja namijenjena “mladeži carsko-kraljevskih zemalja” tiskana su u Beču, ali i nekim drugim mjestima Monarhije.

Orbis sensualium pictus (*Osjetilni svijet u slikama*), slikovna enciklopedija za djecu ili, kako se često naziva, prvi ilustrirani udžbenik namijenjen poučavanju u školi i kod kuće, objavljen je 1658. u Nürnbergu. Riječ je o dvojezičnom latinsko-njemačkom izdanju u kojem Komenský na 309 stranica opisuje svijet tako što svako od 150 kratkih poglavlja odnosno tema počinje slikom (drvorezom) s numeriranim elementima. Zatim slijede dvojezična tumačenja. Teme su iz područja prirodnih znanosti, geografije, politike, religije, prava, obrta, trgovine i svakodnevnoga života. Prva su poglavlja posvećena Bogu, zatim je predstavljen svijet prirode, a nakon toga čovjek i društvo te na kraju Sudnji dan. Knjiga je postala vrlo popularna, pojavila su se uskoro trojezična i četverojezična izdanja te jednojezični prijevodi na brojne svjetske jezike. Objavljena je u 200 različitih izdanja, prevedena i prerađena na gotovo 20 jezika te predstavlja sumu svih prethodnih udžbenika koje je Komenský napisao, krunu njegova pedagoškoga mišljenja i uvođenje načela zornosti u nastavnu praksu (Fijalkowski, 2010).

Zašto je prvi hrvatski prijevod *Orbis pictusa*, ujedno i prvi hrvatski prijevod nekoga djela Jana Ámosa Komenskoga, ostao nezamijećen? Razlog svakako valja tražiti u činjenici da nije objavljen kao samostalno djelo te da se radi o skraćenoj verziji, u ovom slučaju objavljenoj bez slika, dakle bez upravo onoga dijela knjige po kojem je karakteristična. Usto je prijevod objavljen u sklopu djela koje nije bilo primarno u fokusu hrvatskih povjesničara pedagogije. Riječ je o drugom izdanju knjige Ignjata Alojzija Brlića *Grammatik der illirischen Sprache*⁵ iz 1842. godine. Umjesto rječnika koji je bio sastavni dio prvoga izdanja iz 1838. objavljen je njemačko-hrvatski tekst skraćene verzije *Orbis pictusa*. Uz hrvatski naslov – *Svjèt u obrazih, od Ivana A. Komenskoga* – sljedeća je bilješka na njemačkom jeziku:

“Autor ovog djelca, obično nazivan Comenius, bio je visokoučeni Slaven koji je kako u češkoj književnosti tako u pedagogiji srednjega vijeka obilježio jednu epohu. Njegov ‘Svijet u slikama’ bio je prvi upotrebljivi udžbenik u srednjem vijeku, zbog čega je u kratko vrijeme bio preveden na sve europske jezike.

---

5 Puni naslov knjige: *Grammatik der illirischen Sprache, wie solche in Dalmatien, Kroatien, Slawonien, Bosnien, Serbien, und von den Illirien in Ungarn gesprochen wird.*

U izvorniku, koji je pisan na češkom jeziku, tekstu su dodane ilustracije: otuda naslov djela.

Komenský je pripadao sekti Češka braća i nakon što je organizirao mnoga učilišta, među ostalima i mađarski kolegij u Sárospataku, protjeran je iz zemlje. Umro je u Nizozemskoj 1670. godine” (prev. Š. B.).

Njemačko-hrvatski tekst obuhvaća 82 tematske jedinice i počinje natuknicom *Die Welt / Svjet* na 260., a završava na 306. stranici odlomkom *Das Begräbnis / Pokop*. Isti je tekst objavljen i u 3. izdanju *Gramatike* iz 1850. godine. Sudeći prema bilješci u *Kolu* (1842, 104), za tu je promjenu u 2. izdanju zaslužan Bogoslav Šulek:

“Ovo izdanje ne sadrži ništa novoga, što ne bi već u starom Budimskom bilo, izuzevši nekoliko malenih promjena od g. Bogoslava Šuleka, korektora ovog djela. Znamenita novost jedina je ta, što je g. p. [gore pomenuti] mjesto suhoparnoga rječnika za uvježbavanje učenika metnuo glasoviti *svijet u obrazih* od Komenskoga, naški preveden.”

Na sličan način promjene u 2. izdanju objašnjava i sam Brlić u “Predgovoru”:

“U ovom sam izdanju ispustio suhoparni rječnik i umjesto njega umetnuo Komenskýjev *Orbis sensualium pictus* na njemačkom i ilirskom jeziku koji onima koji uče može poslužiti i kao hrestomatija.

Ostale prerade i promjene nisu toliko moje djelo koliko su djelo moga prijatelja Carla Bogoslava Šuleka koji je iz posebne ljubavnosti prema meni i ljubavi prema ilirskoj književnosti preuzeo kako slog tako korekturu djela. Ovime mu javno najsrdačnije zahvaljujem.”

Nemamo pouzdanih saznanja da je Šulek, tada 26-godišnji mladić koji je iz rodne Slovačke u Hrvatsku došao 1838., zaslužan i za hrvatski prijevod *Orbis pictusa*. Zaboje Budečki (vjerojatno pseudonim Vjenceslava Zaboje Mařika), pišući o Komenskom i *Orbis pictusu*, kaže da je to vrijedno djelo “prije nekoliko godina i naš Brlić preveo i u svojoj slovnici [gramatici] izdao” (Budečki, 1859, 86). Nedvojbeno je da je Šulek podržao objavljivanje *Orbis pictusa* “mjesto suhoparnoga rječnika” i da je njegovo objavljivanje bilo osvježenje za kojim su posezali i drugi autori sličnih knjiga. Blaž Potočnik u svojoj knjizi *Grammatik der slowenischen Sprache* (1849) također je objavio njemačko-slovenski tekst *Orbis pictusa* bez slika. Njegov prijevod obuhvaća 95 odlomaka, odnosno objašnjenih pojmova. Neki su dijelovi *Orbis pictusa* prije objavljeni i u *Gramatici* Jerneja Kopitara (*Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark*, Ljubljana, 1808.). Najstariji slovenski prijevod priredio je 1712. redovnik kapucinskoga reda Hipolit, a objavljen je 200 godina poslije u nastavcima u pedagoškom časopisu *Popotnik* od 1915. do 1919. godine (Ostaneč, 1970). *Svijet u slikama* bez slika očito nije bio specifikum samo hrvatskoga izdanja. Kao dodatak gramatičkim udžbenicima izgubio je svoju izvornu funkciju udžbenika za zorno učenje. U sklopu udžbenika mađarskoga jezika (*Ungarische Sprachlehre*, 1817) ispod podnaslova *Jezične vježbe za početnike* (*Sprachübungen für Anfänger*,

str. 367-380) slijedi 12 odlomaka izabranih iz *Orbis pictusa* usporedno na mađarskom i njemačkom jeziku, bez navođenja autora i naslova knjige iz koje su preuzeti. *Orbis pictus* postao je opće dobro poput narodnih poslovice. Jesu li se i u hrvatskim početnicama sredinom 19. stoljeća, kao primjerice u slovenskim⁶, objavljivali njegovi dijelovi, trebalo bi tek ustanoviti. Moglo je to biti samo nekoliko odlomaka primjerenih djeci, bez eksplicitnoga navođenja naslova i imena autora.

U posljednja tri desetljeća 18. stoljeća u Beču i Bratislavi objavljeno je nekoliko izdanja skraćene verzije *Orbis pictusa* “za najmlađu učeću mladež”. Prema dostupnim digitaliziranim inačicama, prvo je objavljeno u Beču 1776. pod naslovom *Joann. Amos Comenii Orbis Pictus. Die Welt in Bildern, in zwei und achtzig Abschnitte zum Gebrauche der kleinsten studirenden Jugend in den kaiserl. königl. Staaten zusammengezogen*.⁷ Svaki od 82 odlomka počinje slikom s numeriranim elementima koji se objašnjavaju u usporednom dvostupčanom latinsko-njemačkom tekstu, a u trećem je stupcu latinsko-njemački rječnik koji sadržava glavne pojmove iz rečenica. Knjiga počinje pojmom *Mundus / Die Welt* (Svijet). Bez znatnih su promjena i sljedeća bečka izdanja iz 1780., 1785., 1788. i 1792. godine.

Usporedbom njemačkoga teksta opravdano je pretpostaviti da je kao predložak njemačko-hrvatskoj inačici *Orbis pictusa* moglo poslužiti trojezično izdanje⁸ (latinsko-mađarsko-njemačko) iz 1793. ili još vjerojatnije četverojezično iz 1798., u kojemu je latinsko-mađarsko-njemačkom tekstu dodan i “slavenski”. Oba su izdanja objavljena u Bratislavi. Ona također obuhvaćaju 82 odlomka. Ilustracije su iste kao u bečkim izdanjima, ali je tekst, kako je i u naslovu istaknuto, “tu i tamo prerađen”. Prva rečenica prvoga odlomka u bečkim izdanjima glasi: “Der Himmel hält in sich das Feuer und die Sterne”, a u bratislavskim: “Am Himmel sind die Sterne.” Potonje odgovara njemačkom tekstu u hrvatskom izdanju. Ako je Bogoslav Šulek, kako se navodi u spomenutoj bilješci u *Kolu*, zaslužan za uvrštavanje njemačko-hrvatskoga *Orbis pictusa* u Brlićevu *Gramatiku*, opravdano je pretpostaviti da je posegnuo za bratislavskim izdanjem kao predloškom za njemački tekst.

Prijepis njemačko-hrvatskoga teksta *Orbis pictusa* koji donosimo, izuzmemo li neizbježne, no nadamo se malobrojne tehničke pogreške, vjeran je originalu. U hrvatskome su tekstu zadržani naglasci na samoglasnicima. U izdanju iz 1842. redni

6 Luka Jeran, *Slovenska abecednica za otroke* (Ljubljana, 1852.), a zatim i u izdanjima iz 1853. i 1857. (prema: Hojan, 1970).

7 Ovo se izdanje čuva u Gradskoj knjižnici u Zagrebu. U kataloškom opisu sljedeća je napomena: “Hrbat uništen, na unutarnjoj strani prednjih korica potpis jednog od prijašnjih vlasnika: Josephus Szachich, na naslovnom listu žig ‘Ex libris E. Laszowski’.” – Ovdje korištena digitalizirana inačica sa žigom Austrijske nacionalne knjižnice. Ovo i ostala ovdje korištena digitalizirana izdanja dostupna su na: books.google.hr.

8 Ovdje smo imali uvid u digitalizirano izdanje iz 1793., no ta je verzija knjige objavljivana i poslije, a vjerojatno i prije. U Hrvatskome školskom muzeju čuva se također primjerak latinsko-mađarsko-njemačkoga izdanja, no ne možemo sa sigurnošću reći iz koje je godine jer nedostaju naslovna i prve četiri stranice. Ostatak knjige odgovara izdanju iz 1793., čiji puni naslov (vjerno prenesen s naslovne stranice) glasi: *ORBIS PICTUS, IN HUNGARICUM ET GERMANICUM TRANSLATUS, ET HIC IBIVE EMENDATUS. = A' VILAG LE-FESTVE. Magyarra fordítatott, és helyyel-helyyel meg-jobbítatott Sz. J. által S. Patakon 1790-dik éft. = Die Welt in Bildern. In die Ungarische und Deutsche Sprache übersetzt und hin und wieder verbessert.*

su brojevi samo uz naslove odlomaka njemačkoga teksta, a u izdanju iz 1850. i uz naslove hrvatskoga teksta⁹. Uvrštavajući *Orbis pictus* u *Gramatiku ilirskoga jezika*, Brlić i Šulek posegnuli su za rješenjem koje nije bilo neuobičajeno za to doba. Iako se javlja u dva izdanja *Gramatike*, prvi i jedini hrvatski prijevod *Orbis pictusa* u obliku usporednoga njemačko-hrvatskog teksta bez ilustracija (*Die Welt in Bildern = Svjet u obrazih*) ostao je nezamijećen u kontekstu istraživanja recepcije djela Jana Ámosa Komenskoga u Hrvatskoj. S obzirom na dostupnost digitaliziranih inačica različitih izdanja *Orbis pictusa*, bilo je moguće na temelju usporedbi pretpostaviti koja je njegova verzija poslužila za hrvatski prijevod. Ovime je zapravo samo otvoren prostor za daljnja istraživanja stručnjaka iz povijesnojezičnoga i povijesnopedagoškoga područja.

IZVORI I LITERATURA

1. Brlić, I. A. (1842). *Grammatik der illirischen Sprache*. Agram [Zagreb]: Verlag bei Franz Suppan.
2. Budečki, Z. [Mařík, V. Z.]. [1859]. Amos Komenský. *Narodna knjiga: koledar za prestupnu godinu 1860*. Zagreb: Dragutin Albrecht, str. 81-88.
3. Dimitrev [Bubanović], M. (1855). Jan Amos Komenský: praučitelj slavenski. *Neven*, 4 (7), str. 104-105.
4. Fijalkowski, A. (2010). Vortrag zur Eröffnung der Ausstellung "Orbis Pictus. Die Welt in Bildern des Johann Amos Comenius" am 6. Mai 2010 in der BBF. *Mitteilungsblatt des Förderkreises Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung e.V.*, 21 (1), str. 15-21. Dostupno na: https://bbf.dipf.de/foerderkreis/2010/mb_2010_01.pdf [15. 2. 2020.].
5. Hojan, T. (1970). Bibliografija djela Jana Ámosa Komenskog na slovenačkom jeziku i napisa o Komenskom kod Slovenaca. *Pedagogija*, 8 (1), str. 172-179.
6. *Kolo*. (1842). Zagreb.
7. Komenský, J. A. (1776). *Orbis Pictus. Die Welt in Bildern, in zwei und achtzig Abschnitte zum Gebrauche der kleinsten studirenden Jugend in den kaiserl. königl. Staaten zusammengezogen*. Wien [pregledana i digitalizirana izdanja iz 1781. 1785. i 1792. godine].
8. Komenský, J. A. (1793). *Orbis pictus, in hungaricum et germanicum translatus, et hic ibive emendatus. = A' vilag le-festve. Magyarra fordítattott, és helyyel-helyyel meg-jobbítattott Sz. J. által S. Patakon 1790-dik eftz. = Die Welt in Bildern. In die Ungarische und Deutsche Sprache übersetzt und hin und wieder verbessert*. Pozson: Simon Péter.
9. Komenský, J. A. (1900). *Velika didaktika*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
10. *Napredak*. (1901). 42 (3), str. 50-51.
11. Ogrizović, M. (1970). J. A. Komenski u Hrvatskoj. *Pedagogija*, 8 (1), str. 180-185.
12. Ostanek, F. (1970). Jan Amos Komenski kod Slovenaca. *Pedagogija*, 8 (1), str. 162-171.
13. Potočnik, B. (1849). *Grammatik der slowenischen Sprache*. Laibach: Gedruckt bei Joseph Blasnik.
14. *Ungarische Sprachlehre zum Gebrauche der ersten Lateinischen und Nationalschulen im Königreiche Ungarn, und anderen Krönländern*. (1817). Ofen: Gedruckt mit königlichen ungar. Universitätschriften.
15. Vukasović, A. (2007). *Jan Amos Komenský i Hrvati*. Split: Naklada Bošković.

---

⁹ Riječ je naravno o 2. i 3. izdanju Brlićeve *Gramatike* iz 1842. i 1850. godine.

Štefka Batinić, Zagreb

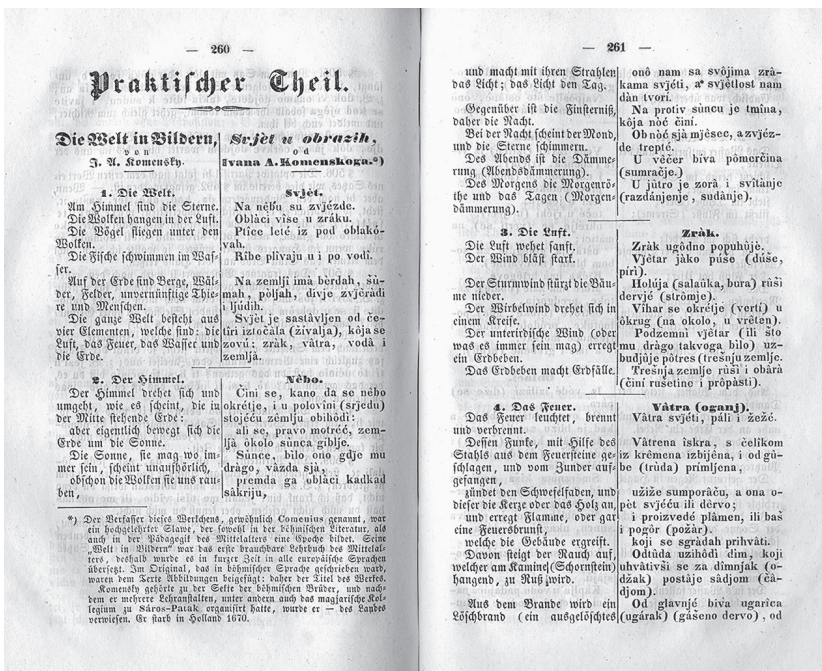
THE FORGOTTEN CROATIAN TRANSLATION OF JAN ÁMOS KOMENSKÝ'S *ORBIS PICTUS*

Summary

The paper addresses the beginnings of reception of Jan Ámos Komenský's work in Croatia, with an emphasis on the almost forgotten Croatian translation of this *Orbis pictus* book. The translation was published in 1842 as part of the second edition of Ignjat Alojzije Brlić's *Grammatik der illirischen Sprache*. Divided into 82 paragraphs, this German/Croatian text is not accompanied by typical illustrations, which is, in addition to the fact that it was only published as a chapter in Brlić's *Grammar*, the reason it was insufficiently noticed and failed to be mentioned in Croatian pedagogical historiography. The transcript of the German/Croatian text of *Orbis pictus* that we provide makes room for further research by experts in language history and pedagogical history.

Key words: Komenský, Jan Ámos
pedagogical historiography, picture encyclopedias, *Orbis pictus*
textbooks

Die Welt in Bildern,
von
J. A. Komensky

1. Die Welt.

Am Himmel sind die Sterne.
Die Wolken hangen in der Luft.
Die Vögel fliegen unter dem Wolken
Die Fische schwimmen im Wasser.

Auf der Erde sind Berge, Wälder, Fel-
der, unvernünftige Thiere und Menschen.

Die ganze Welt besteht aus vier Ele-
menten, welche sind: die Luft, das Feuer,
das Wasser und die Erde.

2. Der Himmel.

Der Himmel drehet sich und umgeht,
wie es scheint, die in der Mitte stehende
Erde:

aber eigentlich bewegt sich die Erde um
die Sonne.

Die Sonne, sie mag wo immer sein,
scheint unaufhörlich,
obschon die Wolken sie uns rauben,
und macht mit ihren Strahlen das Licht;
das Licht den Tag.

Gegenüber ist die Finsterniß, daher die
Nacht.

Bei der Nacht scheint der Mond, und die
Sterne schimmern.

Des Abends ist die Dämmerung
(Abendsdämmerung).

Svjet u obrazih
od
Ivana A. Komenskoga.¹

1. Svjet.

Na nébu su zvijezde.
Oblaci vise u zraku.
Ptice leté iz pod oblakóvah.
Ríbe plívaju u i po vodi.

Na zemljî imà bèrdah, šumah, pòl-
jah, divje zvjeràdi i ljudih.

Svjet je sastàvljen od četíri iztočàla
(živalja), kôja se zovú: zràk, vâtra, vodà
i zemljâ.

2. Nébo.

Čini se, kano da se nébo okrétnje,
i u polovîni (srjedu) stojéću zêmlju
obihôdi:

ali se, pravo motréć, zemljâ ôkolo
súnca giblje.

Súnce, bilo ono gdje mu dràgo,
vâzda sjà,
premda ga oblaci kadkad sàkriju,
onó nam sa svôjima zrâkama svjéti,
a svjétnost nam dàn tvori.

Na protiv suncu je tmîna, kôja nôc
čini.

Ob nôc sjà mjêsec, a zvijezde
trepté.

U večer biva pòmerčina (sumra-
čje.)

1 Der Verfasser dieses Werkchens, gewöhnlich Comenius genannt, war ein hochgelehrter Slawe, der sowohl in der böhmischen Literatur, als auch in der Pädagogik des Mittelalters eine Epoche bildet. Seine "Welt in Bildern" war das erste brauchbare Lehrbuch des Mittelalters, deshalb wurde es in kurzer Zeit in alle europäische Sprachen übersetzt. Im Original, das in böhmischer Sprache geschrieben ward, waren dem Texte Abbildungen beigefügt: daher der Titel des Werkes.

Komensky gehörte zu der Sekte der böhmischen Brüder, und nachdem er mehrere Lehranstalten, unter andern auch das magyarische Kollegium zu Sáros-Patak organisirt hatte, wurde er – des Landes verwiesen. Er starb in Holland 1670.

Des Morgens die Morgenröthe und das
Tagen (Morgendämmerung).

3. Die Luft.

Die Luft wehet sanft.
Der Wind bläst stark.
Der Sturmwind stürzt die Bäume
nieder.
Der Wirbelwind drehet sich in einem
Kreise.
Der unterirdische Wind (oder was es
immer sein mag) erregt ein Erdbeben.

Das Erdbeben macht Erdfälle.

4. Das Feuer.

Das Feuer leuchtet, brennt und ver-
brennt.
Dessen Funke, mit Hilfe des Stahls aus
dem Feuersteine geschlagen, und vom
Zunder aufgefangen,
zündet den Schwefelfaden, und dieser
die Kerze oder das Holz an,
und erregt Flamme, oder gar eine
Feuersbrunst,
welche die Gebäude ergreift.
Davon steigt der Rauch auf, welcher am
Kamine (Schornstein) hangend, zu Ruß
wird.
Aus dem Brande wird ein Löschbrand
(ein ausgelöschtes Holz, aus der glühenden
Kohle wird eine todte Kohle.
Endlich, was überbleibt, ist Loderasche
und Asche.

5. Das Wasser.

Das Wasser entspringt aus der
Quelle,
schießt herab im Gießbache;
rinnt im Bache;
steht im Teiche (See);

U jûtro je zorâ i svîtânje (razdânje-
nje, sudânje).

3. Zràk.

Zràk ugôdno popuhûjè.
Vjêtar jâko pûše (dûše, píri).
Holúja (salaûka, bura) rûši dervjè
(strômje).
Vihar se okréťje (vertí) u ôkrug (na
okolo, u vrêten).
Podzemni vjêtar (ili što mu drâgo
takvoga bilo) uzbudjûje pôtres (trešnj
zemlje).
Trešnja zemlje rûši i obârà (ćini
rušetine i prôpâsti).

4. Vâtra (oganj).

Vâtra svjêti, pâli i žežè.

Vâtrena îskra, s ćelîkom iz krêmena
izbijèna, i od gûbe (trûda) prîmljena,
užiže sumporâču, a ona opèt svjèću
ili dërvo;
i proizvedé plâmen, ili baš i pogôr
(požâr).
koji se sgrâdah prihvâti.
Odtûda uzihôdi ðim, koji uhvâtivši
se za ðîmnjak (odžak) postâje sâdjom
(ćâdjom).
Od glavnjé biva ugarîca (ugârak)
(gâšeno dërvo), od žežè ûgljèn (ûgalj;
od živoga mertvô ugljénje).
Najpôslje što ostânè, onò je ugâšeno
žerâvje i pépeo.

5. Vodà.

Vodà izvîrè (iztîće) iz vîra (zdénca,
vrjêla),
i ćuri boîcom (plohom);
ploví potôkom;
leži u jèzeru;

fließt im Fluße (Strome);
dreht sich im Wirbel;
macht hin und wieder Sümpfe (Mo-
räste).

Der Fluß hat Ufer;
Das Meer macht Gestade, Meerbusen,
Vorgebirge;
Inseln (Eilande), Halbinseln, Landen-
gen und Meerengen (Sunde).
Es hat auch Steinklippen.

6. Wolken.

Aus dem Wasser steigt der Dampf.
Daraus wird eine Wolke, und nahe an
der Erde ein Nebel.

Aus den Wolken tröpfelt und fällt herab
der Regen und der Platzregen.

Der gefrorne Regen ist Hagel, der
halbgefrorne ist Schnee, der erhitzte ist
Mehlthau.

In der Regenwolke, welche der Sonne
gegenüber steht, erscheint der Regenbogen,
welchen die Sonnenstrahlen bilden, die
auf die Wassertropfen scheinen.

Der in's Wasser fallende Tropfen macht
die Wasserblase.

Viele Blasen machen einen Schaum.

Gefrorenes Wasser wird zu Eis.

Gefroren Thau wird Reif genannt.

Aus dem schwefelichten Dampfe ent-
steht der Donner,
welcher aus der Wolke mit einem Blitze
hervorbrechend, donnert und einschlägt.

7. Die Erde.

Auf der Erde sind hohe Berge, tiefe
Thäler;
erhabene Hügel, ebene Felder, schattige
Wälder;
in der Erde aber hohle Klüfte (Höhlen).

tečé u rjéki (u rjéci);
okréťje se (vertí se) na mâtici;
ostâvljâ gdjegdje za sobom blatâ
(močvarine).

Rjéka imâ brjégove.
Môre imâ žâle (obale), zâtoke,
predgorja,
ostrôve (ôtoke, âde) poluôtoke,
pródole (drâge) i tjêsnoće morskè,
a imâ i grêbene (hridi).

6. Oblâci.

Iz vodé izilâzí (diže se) pâra.
Od ove postâjè oblâk, a kad je blízu
zemljé, maglâ.

Iz oblâka kâplje (štercà) i pâda kîša
(dâžd) i nâgla (plâha) kîša.

Smêrznûta kîša zové se grâd (lèd,
tûča), pôlusmerznûta snjêg, ugrîjana
cérn.

Na oblâku, koji je protiva suncu,
ukazûje se dúga,
koja od sunčânih zrâkah postâje, kad
se kîšne kapljice sjâjú.

Kâplja u vôdu padajúća načini
šklopcê (vodêne mjehurice).

Mnogo mjehúracah (šklopácah)
načini pjênu.

Od smêrznûte vodé biva lèd.
Smêrznûta rosâ zové se mrâz.
Od sumporne pâre postâjè grôm,
koji udâriv s múnjom iz ôblaka,
bliskâ se, germi i udârâ.

7. Zemlja.

Na zemljí su visôke plânine i nizkè
dolíne;
uzvišeni brjégovi, rávna pôlja,
sjênaste šûme;
u zemlji pâko šúplje špílje.

8. Gewächse der Erde.

Die Wiese trägt Gras mit Blumen und Kräutern,

welche abgehauen zu Heu werden

Das Ackerfeld bringt Getreide und Gewächse.

In den Wäldern kommen vor: die Erdschwämme, Erdbeeren Heidelbeeren etc.

In der Erde wachsen die Metalle (Erze),
Steine und andere Mineralien.

9. Die Metalle.

Das Blei ist weich und schwer.

Das Eisen ist hart, und der Stahl noch härter.

Die Künstler machen aus Zinn die Kannen;

aus Kupfer die Kessel,

aus Messing die Leuchter,

aus Silber die Thaler.

Das Gold ist das theureste; aus diesem werden die Goldmünzen (Dukaten) geprägt.

Das Quecksilber ist immer flüssig und zerfrißt die Metalle.

[10.] Die Steine.

Der Sand und Kies sind kleine Steinen.

Der Stein ist ein Stück eines Felsens.

Der Wetzstein, Feuerstein und Marmorstein sind undurchsichtige Steine.

Der Magnet zieht das Eisen an sich.

Die Edelsteine sind durchsichtige Steinen;

als: der weiße Diamant, der rothe Rubin, der blaue Saphir, der grüne Smaragd, der gelbe Hiacinth etc.; und glänzen wenn ste eckig sind.

Die kleinen und großen Perlen wachsen in Muscheln;

8. Zemaljski plodovi.

Livâda (sjênokoša) nôsi trâvu s cvjêtjem i zêljem,

koja pokôšena sjénom postâje.

Oranîca donôsi žito i plôdove.

U šumah rástu gljîve (gûbi) jâgode, cernîce it. d. (i tak dalje.)

Pod zemljóm rástu rúde, kaménje i druga mjédâ.

9. Rúde.

Olovo je mêhkano i têtzko.

Gvôzdje je tvêrdo, a čelîk je još tvêrdji.

Umjetnici (zanatčie) prâve od kosîtera bukâre;

od bakrâ kotlôve,

od tučâ svjêtnjake (čirâke),

od srebrâ škúde (talíre).

Zlâto je najskuplje, od njega se kûju zlátni nôvci (dukâti).

Živâ ja vazda tekuća, i izjiêda rúde.

[10.] Kaménje.

Pjésak i šljúnak sitno su kaménje (kremenice).

Kamen je komad pečínè.

Brûs (brusilica oštrílo), krêmen (vatreni kremen) i mrâmor, to je neprozračno kaménje.

Gvôzdotêg (magnét) pritêže k sebi gvôzdje.

Drâgo je kaménje prozračno:

kânoti: bjéli demânt, cerjèni rubín, modri zafir, zelèni šmarâgd, žúti gjačint i t. d.; ovo se kaménje sjâ, kad je ûglasto (čôškasto).

Sitni i krúpni biser ráste u školjkah;

Die Korallen im Meere in Gestalt kleiner Bäumchen.

Der Bernstein wird am Gestade des Meeres gesammelt, hauptsächlich in Preußen,
Das Glas ist dem Kristalle ähnlich.

11. Der Baum.

Aus dem Samen wächst die Pflanze hervor.

Die Pflanze wird zu einem Strauche.
Der Strauch erwächst zu einem Baume.
Den Baum ernährt die Wurzel.

Aus der Wurzel erhebt sich der Stamm.

Der Stamm theilt sich in Aste und Zweige, an welchen die Blätter (das Laub) sind.

Der Gipfel ist zu höchst.
Der Stock hängt an den Wurzeln.
Der abgehaute Klotz wird zu Balken zugerichtet.

Derselbe hat die Rinde, den Bast, das Holz und den Kern.

Der Mistel (Vogelleim) wächst an den Asten,
welche auch das Gummi, Harz und Pech ausschwitzen

12. Baumfrüchte.

Das Obst wird von den Obstbäumen abgepflückt.

Der Apfel ist rund.
Die Birne und die Feige sind länglich.
Die Kirsche hängt an einem langen Stiele;

Die Pflaume und der Pfirsich an einem kürzern;

Die Maulbeere an dem kürzesten.

Die wälsche Nuß, die Haselnuß und die Kastanie sind in die Rinde und Schale eingewickelt.

Merdžán (korálji) ráste u mòru, u prílíci málih stabalah.

Ćilibár (jantar) pobíra se na morskih brjegovih osobito u Pruskoj.

Stakló (caklo, serča) prilična je krištálju.

11. Strom (stablo, deblo, dub).

Iz sjémena izrásta sádje (rázsada).

Sádje bíva kèrš (germ).

Kèrš postáje stromom (duom).

Strom se hráni od kôrena.

Iz kôrena (žúlja, žiljá) se uzdíže stáblo.

Stáblo se razdjeljuje na gráne (sverže) i ogránke, na kojih je listje.

Vèrh je najvisokiji.

Pànj se derži žúlja (kôrena).

Podsjećeno déblo obdjeláva se za grède.

Déblo pàko imà kôru, líko, dêrvo i sêrdce.

Lêpak (imelà) ráste na gránah,

koje takojér bístru (gumi), távnu i ćérnu i smòlu izpôtè (izznojè).

12. Voćé.

Voćé se s vòékih têrga (beré, uzabira).

Jábuka je okrúgla.

Krúške i smòkve su dûgoljaste.

Trjěšnja vîsi na dugačkoj paterljíci (podáki);

šljíva i brěskva na krátjoj;

dúd na najkrátjoj.

Oráh, ljěšnjaki kěstèn imaju kôru (ljúsku) i lupínju, s kojom su omotani (obavijeni).

Unfruchtbare Bäume sind: die Tanne, der Ahorn, die Erle, die Birke, die Cipresse, die Esche, die Weide, die Linde etc.; die meisten sind jedoch schattig.

Aber der Wachholderbaum, der Hollunder und der Lorbeerbaum tragen Beeren;

die Fichte Tannenzapfeln, die Buche Eicheln, die Eiche aber Eicheln und Galläpfel.

13. Die Blumen.

Unter den Blumen sind die bekanntesten: Im angehenden Frühlinge: das Veilchen, die Hiazinthe, die Narzisse.

Ferner die Lilie, die weiße, die gelbe und die blaue;

endlich die Rose,
die Nelke, die Samtblume etc.

Aus diesen werden Kränze und Sträußchen gebunden.

Auch werden dazu wohlriechende Kräuter genommen:

als: Majoran, Stabwurz, Raute, Lavendel, Rosmarin, Isop, Narde, Basilie, Salbei, Münze etc.

Unter den Feldblumen sind die bekanntesten:

die Aurikel, das Maiblümchen, die Kornblume, die Chamille, die Quendel, die Endivie, die Zichorie etc.

Unter den Kräutern:

der Klee, der Wermuth, der Sauerampfer, die Brennessel, der Wegerich, die Schafgarbe, die Klette etc.

Die Tulpe ist die Zierde der Blumen, hat aber keinen Geruch.

Neplôdnâ su stâbla: jêla (jêlica), javôr, jêha (jôha), brêza, ciprês (čemp-rês, čepao), jâsên, vérba, lípa itd.;

ali jih je najviše hladonosnih (sjênastih).

Nego báza (bazgôvina), borovnica i lôvor (lovoríka) plôdê s jâgodama (sa zernjém);

bôr donôsi borovíčno zernjê, bûkva bukvicu, a hrást žir i šišku (šišarícu).

13. Cvětje.

Medju cvjêtjem najpoznâtije je:

Kad se prôljetje začínje: ljúbica (ljúbíčica), gjačînt, gjurgjíc.

Nadâlje ljiljân (lelia, ljér) bjêo, zut i módar;

pák onda rúža (rûžica),
karanfil, trâtor (kadifíca) itd.

Od ovih se vežu vjenci i kitice.

Još se k tomu i mirišave (vonjavè) tráve uzimaju:

kao: majurán, božjê dèrvce, rûtvice, levênda, rûžmarín, míلودuh (velênduh, ižop), špikinârda, bosíljak, žalfia, mêtvice itd.

Medju pôljskim je cvjêtjem najpoznâtije:

kúkurik, gjurgjíc, gópa, žâbljâk, crjevce, antivia, cikòria itd.

Medju trávama:

Djêteljina, pelín, kiseljâk, kopríva, terpútac, kadifíca, čičak (toríca) itd.

Lále (tulipan) je gízda od cvjêtja, al'níkakva néima mîrísâ.

14. Gartengewächse.

In den Gärten wachsen die Gartengewächse;

als: die Petersilie, der Salat, der Kohl, der Zwiebel, der Knoblauch, die Erbsen, die Rüben, der Rettig, der Meerrettig, der Kürbis, die Gurken und die Melonen.

Hiezu kommt noch: der Spargel, der Senf, die Bertram, der Dillen, der Kümmel, der Anis, die Kartoffeln etc.

15. Das Getreide oder die Feldfrüchte.

Einiges. Getreide wächst auf Halmen, welche in Knötchen geteilt sind.

Dergleichen ist: der Weizen, der Roggen, der Spelt, die Gerste.

Die Ahre dieser hat entweder Spitzen, oder sie ist abgestumpft.

Die Körner trägt ste immer in Bälglein.

Einiges hat anstatt der Ahre ein Kölbllein, welches die Körner büschelweise in sich enthält;

als: der Haber, der Hirsen, das Heidekorn. Von allen diesen unterscheidet sich der Kukurutz.

Die Hülsenfrüchte haben Schotten, welche die Körner in Fächlein einschließen.

Als; die Erbse, die Bohne (Fisole), die Kichern;

und die kleinern als diese nämlich: die Linse und die Wicke.

Aber der Mohn hat einen Kopf, und zwar einen runden.

16. Sträucher und Stauden.

Die Pflanze, welche größer und härter ist, als ein Kraut, wird Strauch genannt; als da sind:

14. Bilje (zèlje).

U vèrtlih (bostânih, baščah) ráste povêrtalje (bilje);

kanoti: áč (peršin), loćika (sâlât), vèhrza (kelj), cervèni (cérni) i bjéli lúk, grášak, rêpa, rôtkva, hrijên, bundêva (dublêk, dundublêk, tikva), krâstavac, dînje (jubenîce).

K tomu još: ašpârak, gorušîca, kîsnik, kôpar, kirdjen (komin), aniš (sladki Ivan), krûmpir itd.

15. Žito (obilje) ili pòljski plòdovi.

Njêkoje obilje ráste na vlatu (slâmki), koji je na koljênca razdjéljen.

Takvo je: pšenîca, ráž, pír i jêcam.

Oviu klàs ili imà ôsine, ili je kèrnjast (zarúbit).

Zernjé pàko uvijek u pljêvi nôsi.

Drúgo obilje na mjêsto klâsa imà rése, u kojih sê zèrnca u skúpu zaderzáju;

kano: zòb, prôso i hajda (élda).

Od sviu je ovih rázličan kukurûz.

Grahóvje imà ljúske (lupînje), koje u razdjèlcih zernjé uzderžáju.

Kanoti grášak, bôb (grâh, pasulj), rogáćie;

i od ovih sitnîji: kao: sočivîca i grâhòv (grahorîca).

Ali mâk imà glavîcu, i to okrúglu.

16. Šikarje (kèrš, gérm.).

Bilje, koje je vècjé i tvêrdje, nego tráva, zové se šikár (kèrš, gérm, šušnják), kano:

an den Ufern und in den stehenden
Wässern: die Binse, die Semsen ohne
Knoten, welche Narden kolben trägt,
und das knotige auch inwendig hohle
Schilfrohr.

An andern Orten wachsen: der Ro-
senstock, der Johannisbeerbusch (Ribis-
selstaude), der Stachelbeerstrauch, die
Schlehe, der Hollunder und das Wachhol-
derbäumchen, wie auch der Weinstock,
welcher die Reben hervortreibt;

und diese die Gäbelein, die Weinblätter
und die Trauben,

an deren Kamme die Weinbeeren
hängen, welche inwendig Kerne haben.

17. Die Thiere und zwar erstens die Vögel.

Das Thier lebt, empfindet und bewegt
sich,

wird geboren und stirbt;
steht oder sitzt, oder liegt, oder geht.

Der Vogel ist mit Federn bedeckt, er
fliegt mit den Fittigen,

hat zwei Flügel und eben so viele Füße;
er hat auch einen Schwanz und einen
Schnabel.

Das Weibchen legt im Neste Eier, und
darauf sitzend, brütet es Junge aus.

Das Ei ist mit der Schale umgeben,
unter welchem das Eiweiß, und in diesem
der Dotter ist.

18. Das Hausgeflügel.

Der Hahn, welcher zu krähen pflegt, hat
einen Kamm und Sporne.

Wenn er verschnitten wird, heißt er ein
Kapaun, und wird in der Hühnersteige
gemästet.

na brjêgovih i u ležéćih vodah: rogož
(rogoža), síta (sít, síťina), na kojoj rástu
butûrice,

i koljenčasta, a iz nutra šuplja terska.

Na drugih mjestih rástu: ružice,
ribiz ogrozd, drača, báza (bazgâ) i
borovica, kako takoder čokot, koji tersje
iztjeruje;

tersje tjera lozu, vinov list i grozd-
ove,

gdje na paterljicah (čehujah) grozdje
(jagode grozdove) vîsê, u kojih se špice
(grozdovo sjeme) zaderžaje.

17. Živàd, i najpervo ptíce.

Živina živi, osjeća (ćuti, oćutjuje) i
gíblje se;

leže se i gînè;
stojí, ili sjedí, ili leží, ili hòdi.

Ptica je s perjem pokrivena, a leti s
krílima;

imà dvje kreljuti i toliko nôguh;
takoder imà rép i kljun.

Žênka nesé u gnjézdú jaja, i sjedeć
na njih izleže mladiće.

Jajce je s lupinjom zakriveno, pod
kojom je bjeljánjak, a u ovom žumán-
jak.

18. Domaćja živàd.

Oroz (kokot, pjévac, pjetao), koji
običáje kukuríkati, imà kúkmú i
ostruge (mamúze).

Kad je počistjen (poštrogen) zové se
kopùn, pák se u kočáku kermi (hrani,
da udebljà).

Die Henne scharret den Mist, und sucht die Körner auf; gleichwie auch die Tauben, welche in dem Taubenschlage erzogen werden;

und der indianische Hahn mit seiner Henne.

Der schöne Pfau stolziert mit seinen Federn.

Der Storch nistet auf dem Dache.

Die Schwalbe, der Sperling, die Dohle und die Fledermaus flattern um die Häuser.

18. Die Singvögel.

Die Nachtigall singt am lieblichsten unter allen Vögeln.

Die Lerche singt flatternd in der Luft;

Die Wachtel auf der Erde sitzend;

die andern auf den Asten der Bäume:

als: der Kanarienvogel, der Fink, der Stiglitz, das Zeischen, der Hänfling, die kleine Meise, der Ammerling, das Rothelchen, die Grasmücke, u. a. m.

Der bunte Papagei, die Amsel, der Staar mit dem Häher, die Elster, und die Dohle lernen menschliche Stimmen nachsprechen.

Meistens pflegt man sie in Käfige einzuschließen.

20. Das Feld- und Waldgeflügel.

Der Strauß ist der größte Vogel;

der Zaunkönig der kleinste;

dieachteule der verächtlichste;

der Wiedehopf der unflatigste, denn er nähret sich vom Kothe;

der Paradiesvogel der seltenste.

Der Fasan, der Trappe, der taube Auerehahn, das Haselhuhn, (Birkhuhn) das

Kòkòš čeperkà po gjubretu, i tráži zernàcah; kao i gòlubovi, koji se u golubinjàku odhranjuju;

i purán (ćurán) sa svojom pûròm (ćurkom).

Ljepí pavun (paun)ponosi se (báni se, ohòli se) sa svojim perjem.

Rodo se na krovu gnjezdi (rodo na krovu gnjezdo víje).

Lástavica (lásta) vrébac (vrábac) svràka, čávka i sljépi miš (šišmiš) oblitaju kuće.

19. Ptice pjevačice.

Slavulj medju svima pticama, najljepše pjeva.

Ševa po zraku ljétajuć pjeva;

a prepelica sjedeć na zemlji:

drugè na granah od stábla;

kanoti: kanarín (kanarinka) zéba, češljugar (stričovka), ternovka (cajzlik) konopljenka, sjenica, sternádka, cerljenopersnica, (cervenka, cervenperka.) strížic. i t. d.

Šarenpèrna, papiga , çòs (kòs) čvórak škvórac) sòjka, svràka, i čávka, nauče se ljudskim glàsom govoríti.

Najvíše od ovih bívaju u kerljjetku (gàbiu) zatvorene.

20. Poljske i šumske ptice.

Štrúc (noj, pštros) je najvećja ptica,

a cárak (caríc) najmanja;

savura (sóva, savurika) je najpo-gerdnija;

futavac (krebjed, dèb, smerdovrana) najpoganija ptica, hrá ni bo ses gòvnama; rájski ptić najrjedja.

Pacian, (bažant), droplja, (dròp), tetrib (glúšac), jarebica, terčka, šljúka i

Rebhuhn, der Schnepf und der Krammetsvogel werden für Leckerbissen gehalten.

Unter den übrigen Vögeln, die hieher gehören, sind die vornehmsten: der sehr wachsame Kranich, die girrende Turteltaube, der Gukuk, die Holztaube, der Specht, der Häher, die Krähe u. a. m.

Der Phönix und der Pelikan, von welchem die Alten erzählten, daß er seine, von der Schlange getödteten Jungen, mit seinem eigenen Blute wieder belebt, sind erdichtete Vögel.

21. Die Raubvögel.

Der Adler, der König unter den Vögeln, sieht in die Sonne. Der Geier und der Rabe nähren sich von dem Aase.

Der Hühnergeier verfolgt die jungen Hühner.

Der Falk, der Sperber, und der Habicht fangen die kleinen Vögel.

Der Weihe fängt die Tauben, und größeren Vögel.

22. Die Wasservögel.

Der weiße Schwan, die Gans und die Ente schwimmen.

Der Taucher taucht unter das Wasser.

Zu diesen zähle das Wasserhuhn, und die Löffelgans.

Der Fischaar und der Kibitz fangen schnell herab fliegend;

aber der Reiger stehend an dem Ufer, die Fische.

Die Rohrdommel steckt den Schnabel ins Wasser, und brüllet wie ein Ochs.

Die Bachstelze bewegt den Schwanz.

bravenják (branjùg, borovnják) derže se za sladko jielo.

Medju ostalima pticama, koje ovamo spadaju, osobite su: búdni žerjav, gukajúća gerlica, kukavica, divji golub, djetelj, sòjka, vrána, i mloge druge.

Feniks i pelikán, od koga su stári pripovjedali, da je svoje od zmije poklâne mladiće, s vlastitom kervju ozivljavao, tò su izmišljene ptice.

21. Drápežne ptice.

Órao, králj medju pticama u súnce zjà. Kanjug (kánjo) i gavrán (karván) hrané se mercinom (stervinom).

Kobac progánjà mládu pílád.

Sokòl, krâgùlj i jastreb hvataju malé ptičice.

Orlušina (gájo) hvâtà golubove, i veće ptice.

22. Vodene ptice.

Bjéli labud, guska, i patka plivaju.

Ronác roní pod vodu.

K ovim se pribrajaju kokoška (líška) i žličarka (morska guska.)

Morski orao, (ostríž) i ribić (čèjka, morska lastavica) lové ribe hitro slítajuć; a čaplja stojeć na brjegu.

Bâk (buják) túri kljún u vodu, pák rúči kao vol.

Vertorépka (plíska, pastiričica) vertí rèpom.

23. Fliegende Insekten.

Die Biene macht Honig, welches die Hummel wegzehret.

Die Wespen und Hornisse verletzen mit dem Stachel.

Das Vieh plaget insonderheit die Bremse; uns aber die Fliege und die Mücke.

Die Grille singt.

Der Schmetterling ist eine geflügelte Raupe.

Der Käfer bedeckt seine häutigen Flügel mit einer Schale.

Das Johanniswürmchen schimmert in der Nacht.

24. Die vierfüßigen Thiere u. zwar erstens die Hausthiere.

Der Hund mit dem Hündchen ist der Hüter des Hauses.

Der Kater (die Katze) reiniget das Haus von den Mäusen,

welches auch mit der Maus falle geschieht.

Das Eichhörnchen, der Affe, und die Meerkatze werden im Hause zur Ergötzlichkeit gehalten.

Die Ratte und die andern größern Mäuse, als: das Wiesel, der Marder, der Iltis, die Spitzmaus, beunruhigen die Häuser und Scheunen.

25. Das Heerdvieh.

Der Stier, die Kuh, und das Kalb, sind mit Haaren bedeckt, und haben Hörner, so wie auch der Ochs.

Der Widder und das Schaf mit dem Lamme tragen Wolle.

Der Bock (Ziegenbock) mit der Ziege, und dem Zieglein haben Zotten und Bärte.

Das Schwein mit den Ferkeln hat Borsten, aber nicht Hörner.

Ihre Klauen sind gespaltet, so wie die der Andern.

23. Letéci žiči (insekti).

Pčela pravi mēd koga osinci trošé (pokradaju).

Osâ i stēršèn ubadaju sa žalcem.

Mârvu napastuje osobito obâd; a nas muha i komâr (komârac).

Strižic (strižak) pjeva.

Lepir je krilâtâ gusēnica.

Kukac (kévro) pokrîva svoja kožnâ krîla s lupinjom.

Kresnica, (svjetâljkâ) sjâ se ob noć.

24. Četveronožne živine, i najpervo domaće.

Pas je sa štenetom kućni čuvâr.

Máčak (mâčka) snâži kuću od mišah:

štono i sa stupicom bîva.

Vjeverica, májmun, (opica) i morska mačka, derže se u kućah za razkošje.

Parcov (stakòr) i ostali većji miši, kanoti: lâsica, kûna, tvorić i pûh, uznemiravaju kuće, stâje i hambare.

25. Govedâ (mârva.)

Bîk, krava, i tele pokriveni su s dlakama, i imaju rogove, kao i vól.

Bâran (ovan) i óvca s jagnjetom, nose na sebi vûnu.

Jarac s kozom, i s kozletom imaju stērš (runje) i brâde.

Svínja (brâv, kérnak) i kermača s prasićima ima štetinu, al nējma rogovah.

Imaju dva pâpka (razkojenu kopitu) kao i druga mârva.

26. Das Laftvieh.

Der Esel und der Maulesel tragen Lasten.
Das Pferd welches die Mähne ziert,
trägt uns selbst.

Das Kamel trägt den Kaufmann sammt
seinen Waaren.

Der Elephant zieht das Futter mit dem
Rüssel an sich.

Er hat zwei hervorragende Zähne, und
kann auch dreißig Männer tragen.

27. Das Wildpret.

Der Auerochs und der Büffel sind wilde
Ochsen.

Das Elenthier (dessen Rücken haut
undurchdringlich ist), ist größer als ein
Pferd und hat zackige Hörner; wie auch
der Hirsch;

aber das Reh mit dem Reh böcklein hat
fast keine Hörner;

Der Steinbock hat gar große Hörner;

Die Gemse sehr kleine, aber einwärts
gebogene Hörner, mit denen sie sich an die
Steinklippen anhängt.

Das Einhorn hat nur ein, aber sehr
köstliches Horn, wenn nicht vielleicht dieß
Thier eine bloße Erdichtung ist.

Der Eber wüthet mit den Zähnen.

Der Hase ist furchtsam.

Das Kanninchen (Erdzeisel) durchgräbt
die Erde wie auch der Maulwurf, welcher
Häufchen aufwirft.

28. Die wilden Thiere.

Die wilden Thiere haben scharfe Klauen
und Zähne, und sind fleischfressend.

Als: der bemähnte Löwe, der König der
vierfüßigen Thiere, sammt der Löwin;

26. Tovâri.

Magârac (ôsao) i mazga nosé terête.
Konj, koga grîva kîti, nosi nás istè.

Devâ (gamîla) nosi tergovca i nje-
govu rôbu (espáp.)

Slôn (filj) privlači k sebi hrânu s
hobòtom, (rúljjccm trúbljom.)

Imà dva izrásla (napolju stojeća)
zùba, i može do trideset ljúdiht nosit.

27. Divlja Zvjerad.

Tùr (aur) i bývol, to su divji voloví.

Los (koga je koža na ledjih nepre-
bojna) večji je od konja, i imà granâste
rogove, kao i jelên;

â sèrna sa serndácem néima skoro
nikakvih rogovah.

Kozorôg (kozorožac) imà verlo
velike rogove;

Divokoza verlo malene, ali natrag
zavérnjene rogove, s kojima se o pećine
(o skâle) vjêšâ.

Inirog, (jednorožac) ima sâmo jedan
al preskúp ròg, ako nije možebit ova
živina izmišljena.

Vêpar (divjâk, divji prâsac) bjesní sa
zúbima.

Zec je strašljiv.

Tekunîca (kraljić, kunjla, kunigla,
morski zèc, bjeli domâci zečić, kunîca)
prokápa zemlju, kao i kêrt, (kertîca),
koji herpîce (kertine) uzdiže.

28. Divje živine (zvjeri).

Divje zvjeri imaju oštre pandže
(nokte) i zube, i mesožderne su.

Kanoti: grivasti lav, kralj četvero-
nožnih živínah, skupa s lavicom;

das fleckige Panterthier; der Tiger, das
grausamste unter allen;
der zottige Bär;
der reißende Wolf;
der Luchs welcher ein scharfes Gesicht
hat;
der langgeschwänzte Fuchs, der listig-
ste unter allen.
Der Igel ist stachlig; der Dachs ver-
kriecht sich gern.

29. Die Schlangen und das Gewürme.

Die Schlangen kriechen sich krümmend;
die große Schlange im Walde;
die Natter im Wasser;
die Otter in Steinklippen;
die Feldotter in den Feldern;
die Unke in den Häusern.

Die Blindschleiche ist blind.

Füße haben: die Eidechse, der Sala-
mander (Molch), von welchem die Alten
glaubten, daß er im Feuer wachse und lebe.

Der Drache, eine geflügelte Schlange,
tödtet mit dem Hauche.

Der Scorpion mit dem vergifteten
Schwanz;

aber blos mit den Augen tödtet selbst
der Basilisk nicht, obschon es die Alten so
glaubten.

30. Das kriechende Ungeziefer.

Die Würmer benagen die Sachen.
Der Regenwurm die Erde,
die Raupe die Pflanze;
die Heuschrecke die Früchte;
der Kornwurm das Getreide;
der Holzwurm das Holz;
die Schabe die Kleider, die Motte das
Buch;

piknjasti pardosám; rís, najljutji
među svima;
rutavi medved (médo);
razdirajući vùk (kurjak);
hèus (risopas, oštroid), koji imà
oštar vid;
dugorèpà lisica (líja), najlukavija
oda sviu.

Jèž je bodljiv, jazavac se rado zavláči
i kríjè.

29. Zmije (kače, guje) i plázavci.

Zmije puzaju vijuju se;
zmòk (velika zmija) u šumi;
vodena zmija u vodi;
ljutica zmija (aspida) u poljih;

gùs (domaćja zmija, kravosisac) u
kućah.

Sljepiš, sljepùra je sljepa.

Noge imaju: gùšter, ognježnik (sa-
lamander) od kog su stári mislili, da u
vatri ráste, i žive.

Zmáj (pozoj, smòk, aždaja) tò je kri-
lata zmija, koja sa svojom pàrom umará.

Štipavac (otròvni kaćúric) s otrov-
nim rèpom;

al sa samim poglèdom neumárâ ni
gledotrovni zmaj (bažilisak), premda
su to stári od njega mislili.

30. Plazajući žiči.

Cervi ogrízaju stvari.
Gljista zemlju,
gusenica bilje,
kobíllica žita;
žížak (kúkčac) pšenicu,
dervotòk (dèrvlji cerv) dervó;
molj haljíne, knjížik (papirni molj)
knjige;

die Maden das Fleisch und den Käs, die Milben das Haar.

Der hüpfende Floh, die Laus und die stinkende Wanze beißen uns.

die Schaflaus sauget das Blut.

Der Seidenwurm spinnet die Seide.

Die Ameise ist arbeitsam.

Die Spinne webet ein Gewebe, als Netze für die Fliegen.

Die Schnecke trägt ihr Haus mit sich herum.

31. Amphibien.

Auf der Erde und im Wasser leben:

Das Krokodill ein ungeheures und räuberisches Thier des Nilflusses, und einiger andern Flüsse;

der Biber, welcher Gänsefüße zum schwimmen, und einen schuppigen Schwanz hat.

Die Fischotter und der quackende Frosch mit der Kröte.

Die Schildkröte, welche oben und unten mit Schalen, wie mit einem Schilde bedeckt ist.

32. Die Fluß- und Teichfische.

Der Fisch hat Floßfedern, mit welchen er schwimmt, und Fisschohlen, womit er Athem holt;

weiter Gräten anstatt der Knochen;

über das hat der Leimer Milch, der Rogner Rogen.

Einige haben Schuppen, als: der Karpfe, der Hecht u. a. m.

Andere sind glatt, als: der Aal, die Aalraupe, u. a. m.

upljivotci mēso i sīr, moljci kosu, (kožu, vlāsi, dlake, i o.)

Buhâ poskočica, ūš (vaš) i smerdljiva stjenica, one nas ujedaju.

Tekūt izpija kerv.

Buba svīlu predē.

Mrav je poslēn, (rāden).

Pauk tkā paučine, mrježe muham.

Pūž svoju kuću (lupīnju) sa sobom nōsa.

31. Dvoživke, (smfibie, t. j. živine, kōje u vodi i na suhu živet mogu) **vodozemne živine**.

Na zemlji i u vodi žīvu:

Kokodrio (psoglavac) verlo velika i razbojna zvjerka, koja u rjēki Nilu, i u još njekojih rjekah žīvi;

dābar, koji za plivanje gušče noge i ljuskav rēp imā.

Vidra, i krekćuca žaba, sa kraštačom.

Kórnjača, koja je od ozgor i odozdol s korom, kao sa štitom pokrivena.

32. Rječne i jezerske (potočne i ribničke) ribe.

Riba imā plōvke (plovce, plavūti) s kojima plīva, i plītvee (ribje uši), s kojima diše;

nadālje imā dlāke (ribje koštice) u mjesto kostih;

sverhu toga je u mužāku mljeko, a u ženki ikra.

Njekoje imaju ljusku, kanoti: šaran, štūka i mloge druge.

Druge su gladke, kao: jegūlja, čikov i mloge druge.

der Störist stachelig, und wächst
manchmal über eine Mannslänge.

Derweitmäulige Wels (Scheid) ist grö-
ßer als jener;

aber der größte ist der Hausen.

Die Grundeln, welche haufenweise
schwimmen, sind die Kleinsten.

Andere dieser Art Fische sind: Bersche,
der Weißfisch, die Barbe, der Esch, die
Forelle, die Kresse, die Schleiche.

Der Krebs ist mit der Schale bedeckt,
hat Scheeren und geht vor- und rückwärts.

Der Egel saugt das Blut aus.

33. Die Meerfische und Muscheln.

Unter den Meerfischen ist der größte
der Wallfisch;

der Delphin der geschwindeste;

der Roche der seltsamste.

Andere heißen: die Neunauge, der
Lachs, welcher auch in den Flüssen gefun-
den wird.

Es gibt auch geflügelte Fische.

Setze hinzu die Häringe, welche gesal-
zen, und die Stockfische, welche gedörret
zu uns gebracht werden.

Eben so die Meerwunder: das Meer-
faib, den Seehund, das Meerpferd, u. d. gl.

Die Muschel hat Schalen.

Die Auster gibt schmackhaftes Fleisch
Denjenigen, welche sie gerne Essen.

Die Purpurschnecke gibt Purpur;

aber die Perlenmuschel Perlen;

Doch die Sirenen sind bloß Erfindungen
der Dichter.

Bucika (tok) je bodljiv, i naráste
dosta púta veći nego čovjek.

Širokousti sòm veći je od njega;

al je najvećja morúna, (vizína).

Mrenice (legbabe), koje jatmice
plivaju, one su najmanje.

Druge su ove versti ríbe: bandár,
keséga (bjelica), mrena, karàs, pa-
sterma, glaváč, linják.

Rak je korom pokriven, imà škàre, i
hodi napred i natražké.

Pijavica kerv izpíjà.

33. Morske ríbe i škòljke.

Medju morskíma je ríbama najvêćja
kít;

najbêržja pliskavica, (delfin);

plosnatíca je za čúdo.

Drúge se zovú: švélcica (piškor,
lampreta) i mladíca (zlatóvka, losos),
kôja se i u rjékah nahòdi.

Ima takójer i krilátih ribah.

K tím još pridaj aringe, (serdúne),
koje nasoljene, i morskoga smúgja
(štokfiš), koji osúšen do nás se donòsi.

Takójer i morske nakaze: tjàlèn (mor-
sko tele), morski pas, morski kònj itd.

Škòljka imà kòre (lupínje).

Ostríga (prilípak) dáje tečno (sládko)
mèso oním, koji ju rádo jíèdu.

Ljustúra (čáška, kàmenica) dáje boju
grimíz (skerlèt, bàgor, ruméljku);

al biserškòljke biser.

Nu morske djevòjke, one su sàmo
pjèsnícke izmišljòtine.

34. Die sieben Alter des Menschen.

Der Mensch ist zuerst ein Kind, hernach ein Knabe;

ferner ein Jüngling, weiter ein junger Mann;

hernach ein Mann, alsdann ein alter Mann, endlich ein Greis.

Eben so sind auch beim weiblichen Geschlechte: das Töchterlein, das Mädchen; die Jungfrau, das Weib (die Frau); das alte Weib, die Großmutter.

35. Die äußern Glieder des Menschen.

Das Haupt ist oben, unten die Füße.

Der vordere Theil des Halses ist die Kehle, der hintere Theil der Nacken.

Die Brust ist vorne, der Rücken hinten; an jener haben die Weibspersonen zwei Brüste zum Säugen, mit Warzen.

Unter der Brust ist der Bauch, in dessen Mitte der Nabel.

Auf dem Rücken sind die Schulterblätter, an welchen die Schultern hängen;

an diesen die Arme mit dem Elbogen; von dannen zu beiden Seiten die Hände, die Rechte nämlich und die Linke.

Auf den Schultern und Seiten folgen die Lenden mit den Hüften,

und am Hintern die Hinterbacken.

Den Fuß (Bein) machen aus: der Oberschenkel, das Knie, der Unterschenkel, an welchem die Wade sammt dem Schienbeine.

Weiter die Knorren, die Ferse, und die Sohle;

am Ende die große Zehe, mit den vier andern Zehen.

34. Sêdam čovječânskîh dôbih.

Čovjêk jê najpervo djête, pák onda dječák;

za tim mlâdić (mlâdinac, jûnoš), poslje mlâd čovjêk (dorastlac);

kasnije čovjêk (mùž, čovjek na svu mjeru) najposlje stârac.

Takô je îstò ikod ženskoga spôla: djête, cûrica; (djevòjče);

djevòjka (djéva), ženâ;

starîca, bâba.

35. Izvânskâ čovječânskâ ûdâ.

Glâva je od ôzgor, a od ozdòl su nôge; Prêdnja strâna vrâta (šîjê), zove se vòlje (gêrlo), strâžnja zatjeljak (kêrk).

Persi su s prjêda, légja odatrâg; na pèrsih îmajû ženê dvoje sîse za dojnëje, s bradvîcama.

Pod pèrsima je terbûh, a u njegovoj srjêdini pûpak.

Na legjih su plêcâ, o kojih vîsê ramenâ,

a na ramenîh podramnik s laktom; pák ònda sa sve dvjê strâne rûke, to jest dêsna i ljéva.

Za ramenima i bocîma sljêde bêdrâ sa stêgnima,

a na strâžnjici gûzovi.

Nogâ imâ: stegnô, koljêno, gnjút (goljen), na komu je list i cjévnica.

Dol nižje gližnjevi, péta i tabân;

najposlje nožni pâlac, s ostâla četiri nožnâ pèrsta.

36. Das Haupt und die Hände.

Am Kopfe sind die Haare, welche mit dem Kamme gekämmt werden;
auch die zwei Ohren, die Schläfe, und das Angesicht.

In dem Angesichte sind: die Stirne, die Augen, die Nase mit den zwei Nasenlöchern, der Mund, die Wangen und das Kinn.

Der Mund ist umgeben mit den Lippen.

Die Zunge mit dem Gaumen ist umringt mit den Zähnen, welche in dem Zahnfleische und in dem Kiefer stecken.

das männliche Kinn bedeckt der Bart, die obere Lippe der Knebelbart;

das Auge (in welchem das Weiße und der Augapfel sind) wird von den Augenlidern und Augenbraunen bedeckt.

Die zugedrückte Hand ist eine Faust, die offene Hand heißt die flache Hand.

In der Mitte ist die Höhle; das Außerste ist der Daum, mit den vier übrigen Fingern, nämlich mit dem Zeiger, Mittelfinger, Goldfinger, und Ohrfinger.

An jedem Finger sind drei Glieder, und so viele Knöchel, wozu noch der Nagel kommt.

37. Das Fleisch und die Eingeweide.

Zu dem Körperbau gehören:
die Haut mit dem Häutchen;
das Fleisch mit den Muskeln;
die Nerven, die Knorpeln, die Knochen und die Eingeweide.

Nach abgezogener Haut erscheint das Fleisch, und mit selbem die Muskeln, durch welche die Glieder bewegt werden.

Die Eingeweide sind folgende:

im Kopfe das Gehirn, welches mit der Hirnschale, und dem Hirnschalhäutchen umgeben ist;

36. Gláva i rúke.

Na glávi su kôse, koje se češljem češljaju,
i dva ũha, sljêpé ũši i lice.

Na licu su: čelô, ôči, nôs s dvjêma nôsdervama, ũsta, i obrâdak.

Ŭsta su ogrâdjena s ũstnama, (lâlo-kama, ustnicaima).

Jezik i nêbo, (podnêbje) obkôljeni su sa zúbima, koji su u dêsnaĥ, i čeljústih utvérdjeni.

Mŭžki je obrâdak s brâdom zakrivén, gôrnju ustnu pokrívaju bêrkovi.

Oko: (u kôm je bjeóna i zênica) pokrívá se s trêpavicom i s ôbervom.

Sabrâna (stisnuta) rŭka zo vé se pjêst (pjêstnica), otvôrena se zove sâka.

U srjedini je dlân; nasvér hijepâlac, s četirioštalaper sta, to jest: kazipŭt, srédnji, pêrstenik i usnjâk.

Na svâkom su pêrstu tri sglâvka, i toliko êlânakah (pregibâkah), amojos i nô kat pridaj.

37. Mêsò i dròb.

Na tjelesnú sgrâdu spada: kôža i mrêna;
mêsò i mîšice,
živci (bjéle žile), hêrtavice, kosti, i drob (crjéva).

Svúkov kôžu vidi se mêsò, i s njim mîšice, po kôjih se ũdà gíblju.

Dròb se zove:

u glávi môzag, kôji je obkôljen lubânjom (šiškom) i lubânskom kâžicom.

in der Brust das Herz, welches mit dem Herzfelle umgewickelt ist, und die Lunge, welche Athem holt;

in dem Bauche aber der Magen und die Gedärme.

Weiter die Leber, und zur Linken die ihr entgegengesetzte Milz;

wie auch die beiden Nieren, mit der Blase.

Die Brust wird von dem Bauche durch eine dicke Haut abgesondert, welche das Zwerchfell genannt wird.

38. Das Geäder und die Gebeine.

Die Röhren des Körpers sind die Pulsadern, durch welche das Blut aus dem Herzen in den ganzen Körper ausgegossen wird; und die Blutadern, durch welche das nämliche Blut in das Herz zurückfließt.

Hiezukommen die Nerven (Sehnen), wodurch alles Gefühl geschieht.

Diese drei findest du überall beisammen.

Weiter vom Munde ist der Schlund, die Strasse der Speise und des Trankes in den Magen;

und neben dieser zur Lunge die Luft-röhre, zum Athem holen.

Vom Magen zum Hintern ist unter Andern, der Geimdar, und der Mastdar, den Unflatt auszuführen.

Von der Leber zur Blase die Harnröhre, den Harn zu lassen.

Die Gebeine sind: am Kopfe die Hirnschale;

die zwei Kiefer, mit zwei und dreißig Zähnen,

weiter der Rückgrad, die Säule des Leibes,

bestehend aus vier und dreißig Gelenken, damit der Leib sich biegen könne.

Die Rippen, deren vier und zwanzig sind;

u pèrsih sêrdce, zamôtano u prôpoku (serdčanu opnicu), i pljûca (cèrnà džigîrica) s kôjimi se diše;

u terbûhu pâko želûdac i crjévà.

Dâljè jêtra (jâtrà, bjéla džigîrica) a pram njim na ljêvo slezèna;

kako takójer dvà bubrèga s mjêhuro-m.

Persà se od terbûha oddjeluju s debêlom kôžom, kôjà se zove: mézdra, (brànica, terbûsna ôpnica).

38. Žile i kôsti.

Žljêbovi su jelesni žile, (serdčane žile, odihavice) kroz kôje se kèrv iz sêrdca po svêmu tjêlu razalíva;

i kèrvne žile, kroz kôje se onà ísta kèrv opet u sêrdce povrátja.

Tud su još živci (bjéle žile, bezkèrvne žile), po kôjih oçújténja postáju.

Ovè su tri vêrsti žílah svâgdje zâjedno.

Dâlje od ústah je gerkljân (gêrlo, proždírak), kâno pút, kôjim jiêlo i pítje u želûdac silâzi;

a pokràj gerkljâna gût (oddîšak, máli gerkljân) kroz kôji se diše.

Od želûdca do guzíce ima medju ostálim debêlò crjévo, i gúzno crjévo, kroz kôja govna iziláze nâpolje.

Od jetré do mjêhura idè píšnica za izpúst pišálu, (pišáču, burež).

Kosti su: na glâvi lubânja,

dvjè čéljûsti, sa trideseti dvà zûba,

dâlje grêben (herbét, králjež), tjelè-sni stúp,

sastojeći od trideset i četiri sglávka, (prêgiba), da se tjêlo gibati môže.

Rebrà, kôjiu imà dvádeset i četiri;

das Brustblatt, die zwei Schulterblätter, die Armschienen, der Elbogen, und die Elbogenröhre;

das Hüftbein, das Schenkelbein, die Kniescheibe, das Schienbein, das rechte und linke Wadenbein.

Gebeine der Hand gibt es sieben und zwanzig;

des Fußes sechs und zwanzig.

In den Knochen ist das Mark.

39. Die äußern Sinne.

Außere Sinne sind fünf, nämlich: das Sehen, das Hören, der Geruch, der Geschmack, das Gefühl.

Das Auge sieht die Farben: was weiß oder schwarz, grün oder blau, roth oder gelb sei.

Das Ohr hört die Töne, sowohl die natürlichen, nämlich die Stimmen und Worte;

als die künstlichen, nämlich die Musiktöne.

Die Nase riecht den Geruch und Gestank.

Die Zunge mit dem Gaumen kostet den Geschmack, was süß oder bitter scharf oder sauer;

herb oder streng ist.

Die Hand erkennt durch das Befühlen die Größe der Sachen und ihre Beschaffenheit: das warme und kalte, feuchte und trockene, das harte und weiche, glatte und rauhe, schwere und leichte.

40. Die Ungestalten und Mißgeburten.

Mißgeburten und Ungestalten sind, deren Körper von der allgemeinen Gestalt abweicht;

als da sind: der ungeheure Riese, der kleine Zwerg; aber der Zweileibige, der

pérsnik (persnà kòst) i dvjè lòpatice, nadlâktice (rameníce), làkat i laktênà cjèv (podlâktica);

bedrèna kòst (gúzna kòst), stegnèna kòst, čàšica koljènska, gnjât, ili cjev-nica, dèsnì i ljèvi gòljèn, (goljeníce).

U rúki je dvádeset i sèdam kostíh;

u nogî dvádeset i šèst.

U kostíh je moždánj.

39. Izvanjskà ćutjenja (ćuti).

Izvanskih ćutjenjah imà pèt: vídjènje, čuvènje, mirisánje, okùsènje, i doticánje (oćutjènje).

Oko vídi bòje: što je bjèlo, što li cèrno, zelèno il plávo, cerljèno il žúto.

Uho čuje zvùkove, kolíko náravne, kano ti glàs i rjèči;

tolíko umotvòrne, to jest: muzíku (skladnopjènje, gudbu)

Nós miríši miris (vónj) ili smràd.

Jezik s ùstnim nebom kùšà okùs, što je sládko, što li gòrko; ljuto (oštro) il kíselo;

ugòdno il neugòdno.

Ráka poznáje s doticánjem (pìpánjem) vèličinu od stvárih, i njihovu kakòvost (kakvoću), toplo i hládko, vlážno i sùtvho, tvèrdo i mèkano, gládko i rápavo, tèžko i lágano (láhko).

40. Gêrdobe î Nákaze.

Nákaze i gêrdobe su onò, kòjju su tjelesá različita od obíčnih spòdòbah:

kano ti: prevèliki oriaš (gorostas) malúšni (patúljak); (manjáš, magaš);

Zwergkopf, leben meistens nur ein paar Stunden oder Tage.

Zu diesen werden gezählt: der Großkopf, der Großnase, der Wurstmaul, der Bausbak, der Schieler, der Krumhals, der Kropfige;

der Höckerige (Buckelige) der Krummfuß, der Spitzkopf u.s. w.

Diese Wörter setzen wir nicht deßwegen hieher, um Andere damit zu verspotten; sondern wegen der Kenntniß der Sachen.

41. Der Feldbau.

Der Ackersmann spannt die Ochsen vor den Pflug,

und mit der linken Hand die Pflugstürze, mit der Rechten die Reute (womit er die Erdschollen räumt), haltend,

pflügt er die Erde, welche zuvor mit Mist gedüngt worden ist, m. der Pflugscharre, u.d. Pflugeisen.

und macht Furchen.

Alsdann säet er den Saamen und eget ihn ein mit der Ege.

Die Schnitter schneiden die reifen Feldfrüchte mit der Sichel;

sammeln sie handvollweise und binden sie in Garben.

Der Drescher drischt mit dem Dreschflegel das Korn auf der Scheuntenne: oder läßt es auf dem Tretplatze durch die Pferde austreten;

wirft es mit der Wurfschaufel:

und also (wenn die Streu und das Stroh abgesondert ist) fasset er es in Säcke.

Der Mäher macht auf der

Wiese Heu;

indem er das Gras mit der Sense mähet;

mit dem Rechen zusammenrechet,

mit der Heugabel Schober macht,

und es in Fudern auf den Heuboden zusammenführt.

nêgo dvojêlac, dvoglâvac, žive najviše sâmo dvâ tri sâta ili dâna.

K ovim se pribraja: debeloglâvac (glavatân), velikonôsac, (nosân, nosdervân), labertân (velikoûstnik) i bucmán (velikih napúnjenih obrâzah), škiljavac (krivoôk, filjân, filjko); krivovrâtac, gûšavac;

gêrbavac (gêrbo), krivonôgac, šiloglâvac (berkoglâvac).

Ovè rječi nemêtjemò ôvdje, da se drûgim s njîmi spêrdamo (rûgamo), nego da po njih stvâri poznadémo.

41. Poljodjelstvo.

Težák (poljodjelac, ratâj) upréže volôve u plûg,

i deržeć s ljêvom rûkom rálo (râsovu), a s désnom otík (ôtku), s kôjom grûdve uklânja);

oré zemlju, koja bi prie najjûbrena, s lemešém i s certalom,

i prâvi brázde.

Ondâ sîjê sjême, i pózubi ga sa zubâčom (brânom, derljâčom).

Žêtéoci žânjû (ili kôsê) sazrjêlo žito (obilje) sa sêrpom;

sabîraju ga u rûkovèti, i véžu ga u snopôve (snópje).

Mlatîlac mlâti s mlatîlom žito na pojâtnom gúmnu (gúvnu), – ili ga na armânu s kônjma izvêrši;

bacâ ga za tím s vijâčom u vis,

i tâko (kad se pljêva i slâma razlúči) sîpâ ga u vrêće (žákove).

Kôsac u livâdi (sjenokoši) spravlja sjêno;

kôsêc s kosóm trávu;

i pogrâbljavši ga s grâbljama,

prâvi s' vílama plastjé, (plástove).

i u vózovih ga vôzi u sjeník (stôgu, sjenište, sjenaru, štágalj).

42. Die Viehzucht.

Mit dem Feldbaue und der Viehzucht beschäftigten sich vor uralten Zeiten selbst Könige und Helden;

heutzutage ist sie blos für das gemeine Volk.

Der Kuhhirt ruft das Vieh aus den Ställen mit dem Kuhhorn,

und treibet es auf die Weide.

Der Schäfer weidet die Herde, versehen mit der Sackpfeife, und der Hirtentasche, wie auch mit dem Hirtenstabe;

bei sich habend den Schafhund, welcher wider die Wölfe mit einem stacheligen Halsbande bewaffnet ist.

Die Schweine werden aus dem Troge des Schweinstalles gemästet.

Die Meierin oder Bäuerin melket die Euter der Kuh an der Krippe über dem Melkkübel,

und macht in dem Butterfasse Butter aus dem Milchrahme, und aus der geronnenen Milch Käse.

Den Schafen wird die Wolle abgeschoren, woraus verschieden Kleider gemacht werden.

43. Der Honigbau.

Die Bienen schwärmen und geben dem Schwarme einen Weisel (König) mit.

Wenn derselbe Schwarm weg fliegen will, wird er mit dem Klange eines metallenen Beckens zu rückgerufen, und in einen neuen Stock gefaßt.

Die Bienen bauen sechseckige Zellen,

füllen dieselben mit dem Seime, und machen Honigkuchen, aus welchen der Honig herausfließt.

Die Gewerke, am Feuer geschmolzen, werden zu Wachs.

42. Gojenje (timárènje) marve.

S poljodjèlstvom i gojenjem marvê bâvili su se u starodávna vrijeme ná ísti králji i vitezi;

dan danâs je to pôsao prôstoga pûka.

Govedár pozíva iz štale (pojâte) govêda (mârhu) turúçu u rôg,

i tjera ju na pâšu.

Ovčár pâse stâdá, îmajúé frûlu, tašúlj i vijâču,

ûza se pak ovčárskog psa, koji je prôtiva vûcim s bodljívom ogêrlicom ôboružan.

Kérmci se u svinjcu iz kopánja kèrmè (hránè, da útiju).

Stanaríca (mâjurica ili seljânka dojí (muzi) krâvi vjeme nad dojílnicom (šêtrom, šêtricom);

i prâvi u stâpkí (stâpçici) prjêsno mâslo, od skorûpa (kajmaka),

a od sasîrenog (sgusnutoga pro-kísloga) mljêka sír.

Ovcam se vûna sastríže, i od njê se različite haljine pravè.

43. Pčelàrenje.

Pčèle se rojé, a rôj imâ svôju mâticu (kraljîcu).

Kad rôj hoće da odlêti, onda se hvâtâ (nâtrag dozívlje) sa zvekom mjedêne pôsude, i u drûgu se kôšnicu sprâvljà.

Pčèle sagradjûju šesterokûtnè pre-grâdke,

napûne jih s ravkóm, i načínjaju sâti, iz kôjiu mèd teçé.

Voština, na vâtri raztôpljena, postâje vôškóm.

44. Das Mühlwerk.

In der Mühle läuft ein Stein auf dem andern Steine,

durch ein umtreibendes Rad; mahlet die durch den Trichter aufgeschütteten Körner,

und scheidet die Kleien die in den Kästen fallen, von dem Mehl, welches durch den Beutel stäubet.

Eine solche Mühle war erstlich die Handmühle, hernach die Roßmühle, weiter die Wassermühle, und die Schiffmühle, endlich die Windmühle.

45. Das Backwerk (die Bäckerei).

Der Bäcker siebt das Mehl mit dem Siebe und schüttet es in den Backtrog;

alsdann gießt er Wasser dar auf, macht einen Teig und knetet ihn mit dem Knet-scheite;

hernach formet er Brotleibe, Kuchen, Semmeln, Bretzeln, u. d. gl.

Nach diesem leget er sie auf die Back-schaukel, und schießt sie in den Backofen durch das Ofenloch:

doch zuvor scharret er mit der Ofenkrücke das Feuer und die Kohlen heraus, die er unten zu sammenhäuft.

Und also wird das Brod gebacken, welches außen einer Rinde, u. inwendig die Brosame (Schmolle) hat.

46. Die Fischerei.

Der Fischer fängt Fische, entweder am Ufer mit dem Angel, welcher von der Angelruthe am Faden herabhängt, und an welchem das Köder angemacht ist, oder mit dem Bäre (Schleppnetze), welches an einer Stange hangend, ins Wasser gelassen wird;

oder auf dem Kahne, mit dem Netze (Zuggarne);

44. Mlinarenje.

U mlínu se vertí jêdan kâmèn na drûgomu,

okrétan od kôlesa; mêljè zernjè, kôje je u ljèvak nasúto,

i razlučûje mekinje (posjeje), kôje u sânduk propâdaju, od brâšna (mûke), kôje se kroz kêsu izprašûje.

Tâkvi je mlín najpervo bio ručni mlín, (žervan), pôslje suvâra (suvača), onda vodenica i klâdarica (splâvica), a najposlje vjêtrenjača.

45. Pêkârstvo.

Pêkâr sije brâšno sa sítom, i sasîpa ga u nâgjeve (u korito);

ònda naljeva vodé na njêga, načini tjèsto, i mísi (gnjeté) ga s mišâjom (lopaticom);

za tím prâvi somúne (krûhove, hljêbe), koláče, zemljîčke, barenjáke (perétke) i t. d.

Pôslje jih stâvlja na lopáte, imêtje jih u pêc kroz zjâlo (prélo, pečna vrâta);

al prie izgérne s ogreblóm vâtru i ugljénje, kôje pred peçjú sgérne.

I tâko se krûh (hljêb) peçé, kôji izvana kôricu, a iz nútra srjedînu imâ.

46. Rîbârenje.

Rîbâr loví rîbu, ili na brjègu s ûdicom, kôja o prútu na kóncu (kanáfu) vísi, i na kojoj je máma (kèrma) natâknuta; ili privlakom, kôja se na môtki viseç u vòdu spúštjâ;

ili na çúnu (çámcu) sa sâkom (mrjêžòm);

oder mit der Fischreue, welche über Nacht ins Wasser eingesenkt lieget.

47. Der Vogelfang.

Der Vogelsteller richtet einen Vogelherd zu;

leget das Vogelgarn daraus;
streuet die Atz (Lockspeise) und indem er sich in die Hütte verbirgt, locket er die Vögel mit dem Gesange der Lockvögel, welche theils auf dem Herde laufen: theils in Käfigen eingeschlossen sind:

und so überfällt er mit dem Garne die vorbeifliegenden Vögel,
indem sie auf die Atz fallen.

Oder er legt Schlingen, in welchen sie sich selbst erhängen und erwürgen.

Oder er steckt Leimruthen auf die Leimstange: auf welcher sie die Federn verwickeln, daß sie nicht davon fliegen können, und auf die Erde herabfallen;

oder er fängt sie mit dem Kloben, oder dem Meisenschlage.

48. Die Jagd.

Der Jäger jagt das Wild; indem er den Wald mit Garnen umzingelt, welche mit Garnstangen aufgestellt werden.

Der Spürhund spüret das Wild aus, oder stöbert es mit dem Geruch auf.

Der Windhund verfolgt es.

Der Wolf fällt in die Grube:

der fliehende Hirsch fällt ins Netz.

Der Eber wird mit dem Jägerspieße gefällt.

Der Bär wird von den Hunden gebissen, und mit der Keule geschlagen.

Was aber durchgeht, das entwischt, wie der Hase und der Fuchs.

ili s vèršom, koja prêko noć u vodi položena leži.

47. Ptičarenje.

Ptičar pripravì gumnance, postavi sverhu njêga mrjêže;

pôspè ga s màmom, (s vâbom), i sakrivši se u kolibu, navabljuje ptíce s pjêvânjem (s cverkuvânjem) vabacah (pticah vâbicah);

od kôjih njêkoji po gumnancu têrce, njêkoji pak u kerljetki (gerlétki, gâbii, kavêzu) zatvôreni stojé,

pak tâko s mrjêžom poklôpi mimoletéce ptíce,

kad na màmú (vâbu, kèrmu) pádu.

Ili namjèsti zàmčice, u kôje se sâme ptíce zapletú, objèšè, i zadávè.

Ili nazabáda s lèpkom pomázànih šibicah, na ptičarsku grànu: gdje se ptíce s pèrjem zapletú, da nemogu odletjèti, nego na zemlju spádu;

ili jih hvatà (lovi) u prúglo, ili u sklôpicu.

48. Lòv.

Lòvac loví zvjêrad, obastèrvši šumu s mrjêžama,

kôje se o kolceve objèšè.

Lovâčki pas nahôdi tràg od zvjèràdi, ili ju iznjúši (nanjúši).

Hèrt zvjèràd góní.

Vúk (kurjak) upádè u jâmu;

bježèci jelèn u mrjêže. Divják (divji prásac, nerást) se ubija s hárbom (s lovačkim kopjem).

Medvêda psi ukôlju, pak se ubija s kijačom (bôtòm, búžžom).

Što se pako promâkne, ono utečè, kao zèc i lisica.

49. Die Fleischerei (Schlächtere).

Der Fleischer (Metzger, Schlächter) schlachtet das Mastvieh,
(denn das Magere taugt nicht zum Essen);

er schlägt es nieder mit der Barte,
oder sticht es mit dem Schlachtmesser ab;
dann zieht er die Haut ab, und zerstücket es;

worauf er das Fleisch in der Fleischbank zum Verkauf ausstellt.

Das Schwein sengt er mit Feuer, oder brüht es mit heißem Wasser, und macht Schultern, Schinken, Speckseiten; über das allerlei Würste:

große Magenwürste,
Blutwürste, Leberwürste, und Bratwürste.

Das Schmeer und Unschlitt wird geschmolzen (ausgelassen).

50. Die Kochkunst.

Der Speisenmeister gibt aus der Speisekammer die EBwaren heraus;

dieselben empfängt der Koch, und kocht verschiedene Speisen.

Die Vögel rupfet er erstlich, und weidet sie aus.

Die Fische schuppet und spaltet er.

Einiges Fleisch spicket er vermittelst der Specknadel.

Die Hasen streifet er ab.

Hernäch siedet er dieses in Töpfen und Kesseln auf dem Herde,

und schäumt es mit dem Schaumlöffel.

Das Gesottene würzet er mit dem Gewürze, welches er mit dem Stößel im Mörser zerstoßt; oder reibt es auf dem Riebeisen.

Einiges bratet er an Bratspießen und am Brater, oder über dem Roste;

oder röstet es in der Pfanne, über dem Dreifuße.

49. Mêsàrstvo.

Mesàr (kasàp, kasàpin) ubija utòvljenu (ugojenu) màrvu,
(meršavà bo nije dobrà za jîèlo).

ubijé ju s máljem,
il zakolje s mêsarskim nózem;
onda svúkav (sadèrv) kòžu, izsjéèe ju;

za tim iznesé mèsò u mesnîcu, (mesàru, kasàpnicu) na pròdaju.

Svínju opaljûje na vâtri, ili ju pûri s vrjêlom vodóm, i pràvi butòve, pleèa i slanîne; sverhu toga svakovêrstné kobasíce:

veliki kûlin,
kervavíce, jetrenice (devenice) i mèsnatíce, (mésne kobasíce).

Sàlo se i løj iztápà.

50. Kùhàrstvo.

Ključàr iz kljèti izdàje stvári za jîèlo;

Kòjé kuhaè prîma, i spràvlja različità jîelà (jîèstvîne, jîèstbine, jîéstojke, jédžeke).

Ptice nàjpervò očûpà i dròb jim izvâdi.

Rîbi ljusku sèisti i razkòli ju.

Njekoje mèsò sa slanînom proizbàda, provláèeè ju sa slaninskom iglóm.

Zéca sàdré.

Poslje ón ovò na ognjîštu u lóncih i kotlòvih kùvà (vári),

i s pjenjàèom opjenjûjè.

Kuhànje zaèinja korénjem, koje s tûcalom u možaru (avànu) stúèè; ili ga satàre na têrlíci (erendi).

Njêkoja peèé na rážnju i na okretàlu, ili na roštíru (roštílju);

ili pèrži u tâvi nad sàdzàkom.

Küchengeräthe sind über das:
die Ofenkrücke, die Glutpfanne, die
Spühhelge, worin die tiefen und flachen
Schüsseln ausgespült werden,
die Feuerzange, das Hackmesser, der
Seiher, der Korb, und der Besen.

51. Die Weinlese.

Der Wein wächst in dem Weinberge,
allwo die Weinstöcke fortgepflanzt
werden,

und mit Weidenruthen, oder Riethgras,
an die Bäume, oder an die Pfähle, oder an
die Weinlatten angebunden werden.

Wenn die Zeit zum Lesen da ist, schnei-
det der Winzer (Weinbauer) die Trauben
ab, und trägt sie in Butten zusammen, und
schüttet sie in die Weinkufe (Boding),

dann tritt er sie mit den Füßen, stampft
sie mit einem hölzernen Stempel (Mostler),
und presset mit der Weinpresse (Kelter)
den Saft heraus, welcher Most genannt
wird;

u. von der Mostkuffe (Schlauchfasse)
aufgefangen, in die Weinfässer eingefüllt,
mit dem Stopfel zugedeckt (verspündet)
wird,

und in die Kellern auf Kanter geleet,
zu Wein wird.

Aus dem Fasse wird er entweder mit
dem Heber herausgezogen, wenn das Faß
vorher angezapfet ist,

oder mit der Faßröhre (Pippe), an wel-
cher das Hähnlein ist.

52. Die Bierbrauerei.

Wo man keinen Wein hat, trinkt man
Bier;

welches aus Malz und Hopfen, im Kes-
sel gesotten wird,

hernach wird es in Kuffen gegossen,

Sverhu tôga su kûhinske pôsude:

Vatrálj (ožeg), lopâtica, tâva za
ugljenje (ugjevje) škafor za pranje od
dûbôkih i plitkih zdjêlah,

kljêšte, kîma (sječivo) cjedîlo, sepêt
(koš, kôrpa) i metlá.

51. Vinobêra (berba).

Vîno rodí u vinôgradu,
gdje se čakôtje plodi,

i s líkom, ili šašjem (sirkovinom) o
stromje ili ô kôlje (kolčiče), ili o lomâče
(žioke) povezano býva.

Kad je vrjême od bêrbe, onda beráč,
(pudár, vinôgradár) grôzdje uzabíra
(odrjezûje), i snáša ga u putúnju, pák
sasípa u kádu,

onda ga s nogâma gâzi, s drucáljkom
drúcà,

i izažima ga (prêsá ga, iztiskuje
ga), u točilu (prêši); izažetí sòk zové se
masúl (mušt, muštârda, sladko vîno);

kôji se iz točilnog sûda grâbi u
vínsku bûrâd (vînsko sudjé) sljeva,
vrânjem (čepóm) začepljûje,

i metje u pôdrumu (pívnicí) na
podvâlke, tad postâje vîno.

Iz sûda (bûreta) ili se na têglicu vadi,
kad je bûre načêto,

ili se na slavínu (pipu) tóči, na kojoj
je čepîc (zápipak).

52. Pivárênje (pivárstvo).

Gdje nejma vîna, ondje se pîvo
píjé;

kôje se od slâda (proníklog ječmâ) i
mêlja u kotlu kûva,

onda se saljévà u káde, (na ladílo),

und wenn es abgekühlt ist, mit Gelten (Kübeln) in den Keller getragen, und in Fässer gefüllt.

Der Brandwein, aus den Weinhefen, Zwetschken und andern Obstgattungen in einem Kessel, über welchen ein Brennkolben gestellt ist, durch Kraft der Hitze herausgezogen, tröpfelt durch die Röhre in das Glas.

Wein und Bier, wenn es versauert, so wird es zu Essig.

Aus Wein oder Bier, und Honig, wird Meth gesotten.

53. Die Mahlzeit.

Wenn ein Gastmahl veranstaltet wird, wird der Tisch mit einem reinen Tischtuch von den Tafeldeckern gedeckert,

auf welches die Teller, die Löffel, die Messer, mit den Gabeln, die Servietten, und das Brot mit dem Salzfasse gestellt werden.

Die Speisen werden in Schüsseln aufgetragen;

die Pastete auf der Platte.

Die Gäste, eingeführt von dem Wirthe, wuschen sich vor Alters die Hände aus dem Handfasse, über dem Gießbecken, und trockneten sie mit dem Handtuche ab;

und so setzten sie sich auf die Stühle zu Tische.

Der Vorschneider zergliedert (transchirt) die Speisen, und leget sie vor.

Zwischen die Braten werden allerhand Brühen (Sossen) in Schüsselchen gesetzt.

Der Mundschenk schenket das Getränk aus dem Kruge, oder Kanne, oder Flasche, in die Becher ein;

pák kad se ohládi, nôsí se s čabrôvima u pôdrum, i u bêčke (pivsku burad) se ljeva.

Rakía se pečé od vínskog groždja (komâ), šljivah i drùgoga vočjá u kazânu, svêrhu koga je kâpak, i po vâtrenoj moći kâplje rakía kroz cjêv u staklo.

Kad se víno i pivo uzkísne, postâne octón, (sirçetom, kvasinom).

Od vína ili piva –i od mêda kûvà se medica (šehrbe).

53. Růčak (čast, gostba).

Kad se gôstba spravljâ, onda stolnici (terpezari) na stôl (terpêzu) čistí stólnjak (stólnik terpêžnjak) postâvè, (prostrù),

na njêga pako tanjûre, (pijâte), žlice (kašike), nože s vílicama (viljûškama), otârke (ubrusu) i krûh (hljeb) sa solenicom (soljnačom) postâve.

Jiêla se u zdjêlah donôse;

piète u tepsjâh.

Gôsti (uzovnici) od domačina uvedèni, obiçávali su u stáro dõba rûke iz ibríka (kânte) nad zdjêlòm prâti (umívati), i têrli su jih s otârkom; ručnikom, ubrusom, peškírom;

i tâko su se posadjivali na stolíce k stolû (terpêzi).

Razdjeljivaoc razrzejûjè (trançírâ) jielâ, i stâvlja jih pred gostove.

Medju pečénje stâvljaju se u zdjêlah svakovêrstnè omake (gústè júhe, sosovi).

Pívničar (peharnik) natáče iz bukâre (kerçaga) iz kânte, (testjje) ili iz flâše (staklenícè) u čâše, píjje;

welche heutzutage meistens aus Glas sind, und auf der Kredenz stehen,

und überreicht es den Gästen.

Vor Alters pflegte der Gastmahlgeber selbst den Gästen zu zutrinken.

54. Die Behandlung des Flachs

Der Flachs und Hanf, wenn er im Wasser geröstet, und wie der getrocknet ist, wird mit der Brechel gebrochen, wodurch die Rinden wegfallen, alsdann werden sie mit der Hechel gehechelt; da denn das Werg abgesondert wird.

Der reine Flachs wird von der Spinnerin an den Rocken gebunden,

welche mit der Linken den Faden spinnet; mit der Rechten das Spinnrad, oder die Spindel (woran der Einspan, Spinnenwirbel) umdrehet.

Dann werden die Faden auf die Weife (Garnhaspel) gehaspelt;

aus denselben werden entweder Knäule gewunden oder Strähnen gemacht.

55. Die Weberei.

Der Weber zettelt das Garn an, und rollet es auf den Weberbaum;

und sitzend auf dem Weberstuhle tritt er die Schämle mit den Füßen.

Mit dem Zotten theilet er das Garn, und wirft den Weberspuhl, an welchem der Eintrag ist;

macht es dicht mit dem Weberkamme: und so webend macht er die Leinwand.

Eben so macht auch der Tuchmacher das Tuch aus der Wolle.

ové su pôsude u naše dōba najviše od staklâ (serčé) i stojé na stolû od napítka (kredencii),

pak jih ponûdja gostím.

U stáro dōba običâvao je gâzda svôjim gōstom sâm napijâvati.

54. Obradjivanje lâna (lanârstvo).

Lân i konôplja, kad se u vodí nakîseli, i opet se osûši,

onda se taré s têrlicom,

i kad opâde puzdêr (kôra), zumbâ se na zumbû, (čêšlja se s čêšeljom);

â tako se razlûči od kudjêlje (kûčinah).

Čist lân (vlákno) privêže prêlja na prêslicu,

pak upréda vlâs (nît, kōnac) s ljevâkóm; a s desnícom verti kolovrà ili vreteno, na kôm je nagêršak.

Onda se prêdja (vlâsi, nîti) na masúr, ili na motovílo namátjé;

pak s masúra ili motovílâ smátje se na klûpkâ, ili s râškom na pâsma (kanjûre).

55. Tkâlstvo.

Tkâlac snûje osnôvu (prêdju), namátje ju na vratílo;

i sjedéc za stânom, s nogâma pritíštje podnoške, (podnožnike, podložnike).

S nîtama razdjeljûje osnôvu (prêdju), pak probacûje čûnak, u kom je cjêv s poûtkom;

sbija s bêrdom:

i tako tkâ plátno (bêz, tkânje).

Tako i suknâri prâve súkno (čohu) od vûne.

56. Die Leinwand.

Die Leinwand wird mit aufgegossem Wasser gebleicht, bis sie weiß ist.

Aus derselben näheth die Nähterin Hemder, Schnupftücher, Halstücher, Nachtmützen, u. dgl.

Diese, wenn sie unrein sind, werden neuerdings von der Wäscherin mit Wasser, oder Lauge und Seife gewaschen.

57. Der Schneider.

Der Schneider zerschneidet das Tuch mit der Scheere; und näheth es mit der Nähnael und Zwirne zusammen:

hernach bügelt er die Nähte mit dem Bügeleisen:

und also macht er Pelze, welche ein Gebräme haben;

Mäntel mit dem Kragen und Aermelröcke;

wie auch Westen mit Knöpfen, und Aermeln:

Wämser, Hosen, Handschuhe, Leibel u. dgl.

Also macht auch der Kürschner Pelzkleider aus Pelzwerk;

unter andern den Winterpelz und den Schafpelz.

58. Der Schuster.

Der Schuster macht vermittelst der Ahle und des Pechdrahtes,

über dem Leisten aus Leder (welches mit der Kneife) (Kneipe) zugeschnitten wird:

Pantoffeln, Zischmen, Schuhe, Stiefel, und Halbstiefel (Topanken).

56. Plátno (tkánje, bêt).

Plátno se, poljévajúc ga s vodóm dôtle bjéli, dok se ne ubjéli.

Od njêga švelja šije košúlje, otiráče (ubruše, maramice za nôs), marâmice na vrát, (ovratníke, ubradáče), nočne kape, i više tâkovih stvárih.

Ovè stvári, (pertenína) kad se uperljaju, opet uzme prâlja, i peré jih u vodi, ili u lúgu, (lužnici) sa mîdлом (safúnom).

57. Krojáč.

Krojáč krojí (sjêce) súkno (čôhu), s nôžicama (makazama, škarama) a sašiva ga iglóm i kóncem:

pak onda utlíše (pigla) šav s utíom (pígлом):

i tâko prâvi kožuhe na kojih je prám;

Plášte (kâbanice, japundžê), s kráglom (nadpláštком) i o djêce s rukávima; kako takójer haljîne, (kapúte) s pucetima i rukávima:

pêršnjáke (prôsluke) láče (čakšire) rukavíce, i oplêcke, (lájbece).

Tâko prâvi i kožušar (čurčia) kožuhe (kožnò odjélo) od kèrzna (od rûtavih kôžah),

izmedju ostálih bûnde i opáklije.

58. Cipêlar (šívac, čižmár).

Cipêlar prâvi sa šilom i osmôlenim kanápom (drátvom),

na kalûpu (šámu) od kôže, koja se s bêčkom (knajpom) pokrôji,

papûče, čižme, cipêle, štiple (štrevice) i viláre (filáre, kèrpece).

59. Der Zimmermann.

Des Menschen Speise und Kleidung
haben wir gesehen: nun folgt seine Woh-
nung.

Anfangs wohnten die Menschen in
Höhlen;

hernach in Laubhütten, oder Stroh-
hütten;

alsdann auch in Zelten;

endlich auch in Häusern.

Der Holzhauer fället und behauet mit
der Holzart die Bäume;

wovon das Reisholz überbleibt.

Das knottige Holz spaltet er mit dem
Keile, welchen er mit dem Schlägel hin-
eintreibt;

und macht Holzhausen.

Der Zimmermann hebt das Bauholz auf
die Zimmerböcke mit Hilfe der Winde,

befestiget es mit Klammern, mißt es mit
der Richtschnur:

dann zimmert er das Holz mit der
Zimmerart,

wovon die Späne fallen;

und säget es mit der Säge, da die Säge-
späne abfallen. Dann füget er die Wände
zusammen,

und nagelt die Balken mit Zimmer-
nägeln.

60. Der Maurer.

Der Maurer leget den Grund und baut
Mauern, entweder aus Bruchsteinen,
welche der Steinhauer in der Steingrube
bricht;

und der Steinmetz nach dem Richt-
scheite viereckig zurichtet;

59. Dervodjêlac (têslár, dungjêrin).

Vídili smo kako se ljùdí hráne
i odjévaju: sada sljédi njíhovo
obitávànje.

Najpervo su stânovali ljùdi u
špiljah;

pak ònda u kolíbah od granjá ili
sláme;

a za tim pod čâdorih;

a najposlje u kûcah.

Dervár sa sjekírom obârà (podsjéca)
i okresûjé (obsjéca), dervâ (stromôve),
od kôjih okrêsci (odsjeci, kaštretina,
odpadci, haljûga), ostaju.

On čvôravo dêrvo razcepljûje s
klínom. koga s máljem (bâtom, tokma-
kom) u razcjepôtinu zabíja;

i slázè herpe od grádje (dêrvah,
japíe).

Dervodjêlac díže grádjju (japíu,
dervâ) na kozê (podváljke) s vítlom; (či-
gom, kôlobârom, vîntom, sa škripcém),
utvérđi ju s gvozdênom spônóm
(klanfom) i mjeri jè s vérbcem (kón-
cem):

pak ònda têše dêrvo s brâdvom
(sjekírom),

gdjêno odpâdà trjêšce, (iverje);

píli ga s pílómm (testeróm) gdje
pilôtine odpâdaju. Ónda sklâpa (sa-
stâvljâ) stjène (duharove),

i pribíja grêde (sljemená) s dervê-
nima klínima.

60. Zidár.

Zidár stâvlja têmelj, i zida zid, ili od
kâmena, kôga kâmenik iz kâmeništa
vâdi,

a kamenár po kóncu (mjêri) u četve-
roúglje oprâvlja (udjeláva);

oder aus Ziegelsteinen welche aus Sand und Lehm mit Wasser abgerührt, geformt, und mit Feuer gebrannt werden.

Hernach bewirft er sie mit Kalk (Mörtel) vermittelst der Mörtelkelle, und übertüncht sie.

61. Das Haus.

Vor der Thüre des Hauses ist der Eingang. Die Thüre hat eine Unter schwelle, eine Oberschwelle, und beiderseits die Pfosten.

Zur Rechten sind die Thürangel, an welchen die Thüre hängt.

Zur Linken ist das Schloß oder der Riegel.

Unter dem Hause, zwischen den Mauern ist der offene Saal, mit einem gewürfelten Anstriche;

gestützt mit Säulen, an welchen das Kapital und Postament.

Ueber die Treppe (Stiege) und Wendeltreppe geht man hinauf in die oberen Stockwerke.

Außen erscheinen die Fenster und Gitter,

Die Gallerien (Altane), Wetterdächlein und Pfeiler.

Zu oberst ist das Dach, gedeckt mit Ziegeln, oder Schindeln, manchmal auch mit Stroh, Rohr, oder Bindrohr, welche auf den Latten, diese auf den Sparren liegen.

An dem Dache hängt die Traufe (Dachrinne).

62. Der Schmied.

Der Schmied in der Schmiede bläst das Feuer mit dem Blasbalge auf;

denn er mit dem Fußtritt;

und so macht er das Eisen glühend.

ili od cigálah, kôje se od píska i blâta s vodóm začínjena právè, i s vâtròm páljene bívaju.

Pòslje jih s màzom (morterom, krečém s pískom pomjéšanim) zamazûje, uzàm zidársku kašiku, i okreči jih s krečóm.

61. Kûća (dòm).

Pred kúćnima je vrátima uhòd.

Vráta ímajú prág i nadvrátak (nadglâvak), a sa stráne podbòj.

Ob dèsnú su bâglame i petíce, na kojih vráta víse.

Na ljévo je ključànica (bráva) ili zapérlo (prévornica).

Pod kúćom je medju zidovíma otvòrena sjènica (palâč) četverouglo našárana;

podupérta na stúpove, na kòjih je glavíca (makovica) i podmèt (podstâvak, podvâlje).

Po uzhòdih (skalínih) i po okruglih stupájih, idè se u gòrnje kâte.

Izvanà vidè se prozòri (pèndžèri, obloci) i mrježe (gâteri),

prohòd (òltania), pavlâča, izstûpak pòdstrjehe, i stûpòvi.

od òzgor je kròv, pokrívén s crjèpom, ili daskâma (dašcicama, šindròm, šindèlom) a dòsta pútaħ i sa slâmom, terskóm, ili šášom, koja na žiokah, a žioke ležé na rogòvih.

O kròvu visí žljèb u kòga srjèħa pâdà.

62. Kováč.

Kováč u kóvnici uzpíri vâtru s mjèhom (mješínom);

kòga s nogóm pritišéce,

i tâko gvòzdje usjajáva.

Hernach zieht er es mit der Zange
heraus,

legt es auf den Ambos, und schmiedet
es mit dem Hammer,
daß die Funken davon spritzen.

Und so werden verfertigt die Nägel, die
Hufeisen die Radschienen, die Ketten, die
Bleche,

die Schösser mit den Schlüsseln, Thür-
angel u. dgl.

Das glühende Eisenwerk wird in dem
Löschtroge abgelöschet.

63. Der Tischler und der Drechsler.

Der Tischler hobelt die Bretter mit dem
Hobel, auf der Hobelbank;
glättet sie mit dem Schlichthobel,

durchbohret sie mit dem Bohrer, schnit-
zet sie mit dem Schnitzer,

füget sie mit dem Leime, und mit Lei-
sten zusammen, und macht Tafeln, Tische,
Küsten, Kästen u. dgl.

Der Drechsler dreht mit dem Dreheisen
über der Drehbank, Kugeln, Kegel, Pup-
pen und der gleichen Drehwerke.

64. Der Töpfer.

Der Töpfer bildet, sitzend über der
Scheibe, aus Thon, Töpfe, Krüge, Drei-
füße, Schüsseln;

Ofenkacheln, Deckel und andere irdene
Gefäße.

Hernach härtet er sie im Brennofen, und
überzieht sie mit der Glasur.

Ein zerbrochener Topf gibt Scherben.

Poslje ga vâdi s kljêštâma,

stâvi na nâkovanj, i kuje s čekićem
(mlâtom, bâtom),
da svê iskre vércaju.

I tako se prâvè eksêri, (čâvli) pôdl-
pve, šine, lânci, plôče (plehovi),

brâve (ključânice) s ključevih, petice
i bâglame (šârke) i t. d.

Usjano se gvôzdje u korîtu (kopânju)
gâsi (ugasujè).

63. Stolár i strugâr (djêlâr tokâr).

Stolár (skrînjár) strúže dâske sa
strûgom, na strugâči;

izgladjíva jih sa sitním strûgom
(glâdícem),

vertà jih sa sverdlícem (burgiom) i
izrzejújéjih s rjêzlicom (sa stolárskim
nóžem);

sljepluje (tutkâli, spojáva) jih skel-
jóm (tutkâlom) i sa spojkom, (ljêstvóm)
pak napravljâ tâble, stolôve (terpêze)
škrînje (sânduke) ormâre, i t. d.

Strugâr izdjeláva s dljêtom (sa strû-
žícem) na vertâči, (strúžniku, točilu)
oblíce (kúgle, krugle), kôljke (kegle),
lûtke i spodobne izdjêlâne stvári.

64. Lončár.

Lončár sjedeć nad lončarskim
kôlesóm, prâvi od ilôvače lònce, testíe
(štucke, bukâre, kerčage), rajnlíke,
zđjêle;

petnjáke (pećnjáke) pôkljuke (pêcve)
i ostále zemljêne pôsude.

Onda jih páli u peći, i ôblje jih (okáli
jih) s kalílom (kalajóm, mazóm).

Od razbijêna lónca crjêpje ostâje.

65. Die Theile des Hauses.

Das Haus hat mehrere Gemächer, als da sind: das Vorgemach, das Zimmer, die Küche;

die Speisekammer, den Speisesaal, die Kammer und das Schlafzimmer, mit dem daran gebauten Sekret (Abtritt).

Die Körbe dienen die Sachen hin und wieder zu tragen.

Die Kästen, welche mit dem Schlüssel zugeschlossen und aufgeschlossen werden, dieselben zu bewahren.

Unter dem Dache ist der Boden;
im Hofe der Schöpfbrunn, der Stall, die Holzschuppen, Wagenschuppen u. d. gl.

Unter dem Hause ist der Keller.

66. Das Zimmer mit dem Schlafgemach.

Das Zimmer wird verziert mit der Decke und manchmal mit getäfelten Wänden,
wird beleuchtet durch die Fenster;

erwärmt durch den Kachelofen, welcher aus Kacheln zusammengesetzt wird.

Die Zimmergeräthe sind: die Bänke, die Stühle,

Die Tische mit ihren Füßen und Fußtritten, wie auch die Polstersesseln;

Tapeten werden auch aufgehangen.

Zur sanften Ruhe ist in der Schlafkammer das Bett,

gebettet in der Bettstätte über dem Strohsacke, mit den Leintüchern und Bettdecken.

65. Kůcni rázdejci.

Kůca imà vřše stájah; kanoti: přèdvòrje (sjènicu, čàrdak, ajat, predsobje), sòbu, kùhinju;

Jiestbinànu, sprèmu (komòru gdje se hrana postàvlja), jiestvànù (sobu gdje se jièdè), kljèt (komòru) i spàvnicu, (sobu gdje se spàva), s pristàvljenim zahòdom (izhòdom, s pristavljenom àlom).

Sepèti (kořare, koři) su, da se u njih stvàri raznàřaju.

Ormàri, (sànduci, řkrinje), koji se s kljúčem zatvàraju i otvàraju, slúže, da se u njih razlièite stvàri sahranjùju.

Pod kròvom jè tavàn:
u dvòriřtu (avlji) bunàr (zdenac), řtàla, (kljév), dervàra (komora za derva) kólnica, i t. d.

Pod kućom je pòdrum (pivnica).

66. Sòba i spàvnica.

Sòba se ukràsi s kítjenima tavànica (svodima), a čèstje sa řarènima stjénama (duharima);

prosvjetljùje se kroz prozòre (oblòke, pèndžere);

loži se (tòplinu dobíva) kroz pèc (vurùnu), koja je od pećnjákah (pećnjákah) sastavljèna.

Posòbniètvo je: klùpe, stolice;

stolòvi (terpèze) s njihovima nogàma i podnòžjèm, kako takójer i postàvljene stolice.

I sàgi (ćilmi) se pro-i razastiraju.

K làhkomu počívanju nalàzi se u spàvnici pòstelja,

namjèstjena u krevètu, svèrhu slàmnjače, pokrivèna s ponjávom (čarřáfom) i jorgànóm.

Der Polster ist unter dem Haupte.

Das Bett wird mit dem Vorhange verdeckt.

Der Nachttopf dienet die Blase zu erleichtern, (Wasser zu lassen).

67. Die Brunnen.

Wo es an Quellen mangelt, werden Brunnen gegraben, welche mit einer Lehne umgeben werden, damit Niemand hineinfällt.

Daraus schöpft man das Wasser im Eimer, welcher entweder an einer Stange oder an einem Seile, oder an einer Kette hängt,

und dieses geschieht entweder mit dem Schwengel, oder in der Winde, oder mit der Walze, die einen Handgriff hat;

oder mit dem hohlen Rade (welches die Menschen oder Thiere treten), oder endlich mit der Pumpe.

68. Der Pferdestall.

Der Stallknecht mistet den Stall aus;

bindet das Pferd mit der Halfter an die Krippe,

oder wenn es bissig ist, legt er ihm den Maulkorb an.

Hernach machet er die Streu mit Stroh,

schwingt in der Futterschwinge, Haber, welchen er mit dem Häkkerlinge vermengen,

und damit, wie auch mit Heu, füttert er das Pferd.

Nach diesem führt er es zum Wasser-troge und tränkt es;

dann wischt er es mit dem Tuche ab, striegelt es mit dem Striegel,

Podglaváč (jastúk, vanjkuš) je pod glavom.

Pôstelja se zastîrè sa zástorom.

Noćní jè lônâc za oblakšanje mjêhura (za pústjanje vodé).

67. Studéncí (bûnarovi, zdénci, klâdenci).

Gdje nejma viróvah (izvòrah, vrúta-kah) ondje se studénci kôpaju, kôji se s náslonom (obòdom, klâdòm, od kud se i klâdenci zovu) ogrâde, da u nje nitko neupâde.

Iz njih se vodâ cérpe (grabi, zahvâtà) védricòm (škafòm) koja ili ô dugâčkom prútu, ili o užetu (jedêku), ili o lâncu vísi,

i izvlâči se ili s gjermóm, ili na puž (škrípac), ili s okretâlom (váljem), koje imâ ručnicu;

ili sa šupljím kôlesom (u kômu čovjêk ili marvínče gâzi) ili najposlje na mèrk (smèrk, pûmpu).

68. Kônjska stâja (štála).

Konjúš (konjir, kônjski slúga) čisti gjûbre iz štâle;

sveže konja s ulârom za jâsle,

ili ako je grizljîv mêtne mu nâgub-njak.

Onda načínja prostírku (stelju, nástor) od slâme,

rešetá u zob vijâči (rešetu) i mjêša ju sa sjêčkom,

pak s tím, kako takójer sa sjénom hráni konjâ.

Poslje toga vodi ga ka kopánju, i napojì ga;

pak onda ga târè sa súknom, i očêšè s češagióm (kašagióm);

legt ihm die Decke auf und beschaut die Hufe, ob die Eisen noch an festen Nägeln hangen.

69. Der Binder.

Der Binder umgebunden mit dem Schurzfelle, macht aus Haselruthen über der Schnitzbank mit dem Reifmesser Reife.

und aus Holz Faßdauben.

Aus den Dauben macht er Fässer und Tonnen, mit zwei Böden;

dann Böttiche, Schaffeln, Butten, Gelten mit einem Boden.

Hernach bindet er sie mit Reisen, welche er mit weidenen Reifern heftet,

und mit dem Schlägel und Triebel anschlägt.

70. Der Riemer und der Seiler.

Der Seiler drehet Seile aus Werg, oder Hanf, durch Umdrehung des Rades.

Also werden verfertigt zuerst das Seilgarn (Bindfäden), dann die Stricke, endlich die Schiffseile.

Der Riemer schneidet aus der Rinds-
haut Riemen;

Zäume, Gürteln, Wehrgehänge, Taschen, Mantelsäcke, u. d. gl.

71. Der Reisende.

Der Wandersmann trägt auf dem Rücken im Reisefelle, was der Schiebsack oder die Tasche nicht fassen kann:

er wird mit dem Reisemantel bedeckt:

in der Hand hält er den Wanderstab auf den er sich stützt.

pôkrije ga s pokrôvcem, i motrí na kopíta, jesu l' pôdkove dobro príkovane, (jesu l' ekseri, čavli, gvozdi), dobri u podkovah.

69. Sudár (bâčevâr, pînter).

Bâčvâr, s kôžnim zâprêgom opâsan, prâví od leskôvoga prûta, na djelâči s obirûčnjakom ôbruceve;

a od dêrveta dûge.

Od dûgah načinja sudjé, (bûràd, bâčve, lâgve), i bâdnje (bêčke) sa dvâ dna;

za tim kâce (kâde) čabrôve, putúnje, i vêdrâ (vêdrice) s jedním dnom.

Poslje jih veže s obručima, (obručinama) kôje (ako nîsu zasjêčeni i spôjeni) veže s verbôvima šîbicama;

i s mlatícem (batícem, bâtom) i nabiâčem (potukom) nabija.

70. Užár i remenár.

Užár pleté úžeta, od kudjêlje (kučinâh) ili konôplja, okréjuć s kôlesom.

Tako se prâvi nâjpervò kanáp (kanaf, vérbac, pramenak, špága), pak onda konôpi (konôpci, úžeta), a nâjposlje jedêci (velikâ brodárska úžeta).

Remenár rjêže od volôvske kôže, reménje (kaîše);

úzde, kolâne (pôjase, écemêre), pôjase za oružje (sâbljene i pûščene kaîše) tórbe (tašúlje, tobólke) bisâge i tim spodôbne stvári.

71. Pútnik.

Pútník nosi na légjih u pertenjâcîh, što mu nemôže u tobôlac ili tórbu stâti:

zaogérne se s plâštom:

u rúci derži pâlicu (štáp), na kôju se naslânja.

Er bedarf einer Wegzehrung, wie auch eines getreuen und gesprächigen Gefährten.

Die Landstrasse verlasse er nicht wegen des Fußsteiges, wenn es nicht ein gebahnter Pfad ist.

Die Abwege und Scheidewege betrügen und verführen in unwegsame Orte;

manchmal auch die Krummwege und Kreuzwege.

Deßwegen erkundige er sich bei den Begegneten welchen Weg er gehen müsse;

und hüte sich vor dem Strassenräubern, gleich wie auf der Strasse, so auch in der Herberge, wo er übernachtet.

72. Der Reiter.

Der Reiter legt dem Pferde den Sattel auf,

und umgürtet denselben mit der Gurte;
legt ihm auch die Schabracke auf.

ziert es mit dem Reitzeuge, dem Stirnriemen, Brustriemen und Schwanzriemen.

Hernach schwingt er sich auf das Pferd
setzet die Füße in die Steigbiegel;

mit der Linken faßt er die Zügel des Gebisses,

womit er das Pferd lenkt und anhält;
dann gibt er ihm die Sporne,

und treibt es mit der Spitzruthe an;
und bändigt es mit der Bremse.

Die Halftern hangen am Sattelknopfe,

worin die Pistolen gesteckt werden.

Der Reiter selbst ist mit dem Reitrocke angethan;

Der Regenmantel wird hinten aufgebunden.

Der Postillion (Postreiter) rennet sehr schnell.

Trèbuje mu pútnina (pútni trošak),
kako takójer vjèran i rãzgovoran drùg
(tovarùš, pajdáš).

Drùm (cèstu) neka neostãvjã stazì za
ljúbav, ako nije utervèna.

Stranpútice, i rãzpútjã vãraju i
zavòdè u neprohodnã mjèstã,

višekrat i krivopútja, i kerstopútja.

Za to nek píta susrjetnike, (one, koje
pútem susrjetã) kojim pútem da ide;

i nek se čúva od lúpèžah (rãzbojnikah)
koliko na drùmu, toliko i u gostiõnici,
gdje prenoćiva (konãkuje, borãvi).

72. Konjânik (Jeziãc).

Konjânik osèdlã konjã, mètñuvši
sedlõ na njèga,

i opãše ga s kolãnom (poprùgom);
põkrije ga takójer s abãjliom (čultãnom):

narèši ga kõnjskom òrmom, pòčèljem,
opèrsinom i podrèpinom.

Onda uzjãši na konjã,
metnè nõge u strèmèn (uzengjje);
s ljevom rúkom uhvãti zakãjĩš (úzdu)
od žvãlah,

s kõjom uprãvljã i sustavljûje konjã;
ònda ga obodè s ostrùgom (mamúzom),

i potjèrà šibicom (vitčicom);
ukrotjuje ga s klješticama (čamprãgama).

Povodci (oglavì, kubúre), visè o
jãbuki od sedlã (o unkãšu),

gdje se pištõlje (male puške) zatíču.

Konjânik je u jahãčku opravu zaodjevén;

plãšt za kĩšu, svèže se otrãg na
sedlõ.

Ulãk (poštarski slúga) verlo hĩtro
jèzdi (jãši).

73. Die Wägen.

Mit dem Schlitten fahren wir über
Schnee und Eis.

Der Wagen mit einem Rade wird ein
Schubkarren genannt;

mit zwei Rädern ein Karren; mit vier
Rädern ein Wagen.

Die Theile des Wagens sind:
die Deichsel, die Wage, die Fuge, die
Leitern,

dann die Achsen, um welche die Räder
laufen,

denen die Nägel und die Lohen vorge-
schlagen werden.

Die Grundfeste des Rades ist die Nabe,
aus welcher zwölf Speichen hervorge-
hen:

diese umgibt der Kranz, welcher zusam-
mengesetzt ist aus zwölf Felgen, und eben
so vielen, oder wenigern Radschienen.

Auf den Wagen werden die Flechten
gelegt.

74. Das Fuhrwerk.

Der Fuhrmann spannet das Handpferd
zu dem Sattelpferde an die Deichsel,

mit dem von Kummert herabhängenden
Riemen oder Ketten.

Hernach setzt er sich auf das Sattel-
pferd,

treibt vor sich die Vorspannpferde
mit der Peitsche, und lenket sie mit dem
Leitseile.

Die Radachse schmieret er aus der
Schmierbüchse mit Wagenschmier;

und sperret das Rad mit der Hemmkette
in gäher Abfahrt ein:

und so fährt er in dem Wagengeleise.

Die großen Herren fahren mit sechs
Pferden, mit zwei Kutschern,

73. Vozila.

Na snonâma (saonícama) vòzimo se
po snjégu i ledù.

Kolica s jedním tóčkom (kôlesom)
zovu se tâčke;

sa dva tóčka (kôlesa) taljîge (dvo-
kolíce, taljuge); s četiri tóčka (kôlesa)
kolà (voz).

Kòlne su častíce (djélovi): rúdo,
járam (prekorudje), spojnci, (véntov),
prítege (ljése),

za tim osovîne, ôkolo kôjih se kolesá
okrértju (verté),

pred kôje se zâbiju klîni, i zápor,
(zavor, zavèrnka).

Kôlesu je temêlj glâvčina,
iz kôje dvánaest žbicah (palcévah)
izhodi;

okolo ovih je vjénac, koji je iz
dvanaest naplâtakah, i iz toliko ili malo
mânje šínah sastávljèn.

Na kôla se lêsice mètñù.

74. Vóznja (vozítba).

Kočíáš (foringáš) pripréze rúdnjaka,
k jahâcem konju uz rúdo,

s remenih (kajiših), ili lánclih koji od
hámovah vîsè.

Onda uzjâši na jahâćega konjâ,

tjêra prednjâke s bíčem (kandžiom)
i svrâtjâ jih s úzdama, (obodjama,
kajaševih).

Osovîne mâže iz kolomáznice s
kôlomázom;

i zâpne kôleso sa zavrêticom u
náglom povôzu:

pak se tâko vòzi obkorâčiv vagáš
(vagoš).

Vêlika se gospodâ vòze na šèst
kónjah s dvâ kočíáša,

in einem Hängwagen, welcher eine Karosse genannt wird;

andere mit zwei Pferden in der Kalesche (Chaise).

Über unwegsame Gebirge gebraucht man anstatt der Wagen, lasttragende Thiere.

75. Die Schifffahrt.

Das Ruderschiff ist mit Rudern versehen, mit welchen die Ruder knechte das Wasser schlagen.

Der Schiffmann steht im Vordertheile.

Der Steuermann sitzt im Hintertheile, und führt das Steuerruder.

Die größeren Schiffe werden nicht durch Ruder, sondern bloß durch die Gewalt der Winde fortgetrieben.

In denselben wird der Mastbaum aufgerichtet,

an welchen die Segelstangen angebunden werden,

an diese die Segel, welche gegen den Wind ausgespannt werden.

Am Vordertheile ist der Schiffsschnabel, im Hintertheile wird die Flagge aufgesteckt.

Mit dem Anker wird das Schiff gehalten,

mit dem Senkblei wird die Tiefe erforscht;

und so wird selbst über die Meere geschifft.

Die Boote, Nachen, Pletten, Zillen und Kähne, sind kleine Schiffchen.

76. Der Schifffbruch.

Wenn plötzlich ein Sturm entsteht, ziehen die Schiffleute die Segel zusammen,

damit das Schiff nicht an die Klippen geworfen werde;

na vislatéčih kôlih, kôja se zovú hîntov ili karûce,

drugi se vôze na dvâ konjâ u kočijah.

Preko neprovôzних planinah upotrebljavaju se mjesto kôlah, tovâri, t. j. mârva, koja tovâre nosi.

75. Brodârstvo (Lâgjârstvo).

Brôd (lâgja) veslârskî imâ vêsâlâ, s kôjima se brodâri (lagjâri) na vodî odtiskuju.

Veslâr stoji na čêlu lâgje (prôvi).

Upravîtelj (kôrmânjuš) sjedi na kormânu (strâžnoj strâni od lagje) i kormâni (uprâvlja).

Vêčje se lâgje natjêraju s veslîma, nego sa silom od vjêtra.

Na njih se uzdîgne jadrenjâk (ârbo),

za kôji se jâdrenice privezûju,

za jâdrenice privezûju se jâdrâ, irazastîraju se prôtiva vjêtru.

Na prjêdu je lagjânski kljun (čelô); od otrâga se uzdiže barjâk, (zastava, címera).

S lagjânskôm mačkom (kôtvom lengjerom) sustâvlja se lâgja;

s gruzîlom (olôvnicom) se kûšaju dûbljine,

i tako se po îstomu môru brodí.

Lagjîce, čûnovi, čâmci, kôràbi, splâvi, dêreglie, to su mâle lagjice.

76. Brodolômje.

Kad se na jedan pût bûra (holúja, salaûka) uzdîgnè, ònda brodâri jâdra saberú,

da brôd (lâgja, galîa) na skâle (hridi) neudâri;

oder auf die Sandbänke laufe (strande).

Wenn sie nicht ausweichen können, so leiden sie Schiffbruch.

Dann gehen die Menschen, die Waaren und Alles, was auf dem Schiffe sich befindet, jämmerlich zu Grunde.

Da hilft denn auch nichts der große Anker, welcher an dem Ankerseile ausgeworfen wird. Einige entkommen schwimmend auf einem Brette, oder auf einem Nachen.

Ein Theil der Waaren wird sammt den Todten vom Meere an die Ufer (das Gestade) geworfen.

77. Die Schule.

Die Schule ist eine Werkstätte, in welcher die jungen Gemüther zur Tugend gebildet werden,

und wird in Classen abgetheilt.

Der Lehrer sitzt auf dem Lehrstuhle;

oder geht unter den Schülern herum, welche auf Bänken sitzen.

Jener lehrt, diese lernen.

Einige Sachen werden ihnen mit der Kreide auf der Tafel vorgeschrieben.

Einige lesen in irgend einem Handbuche.

Einige sitzen am Tische und schreiben: der Lehrer verbessert aber die Fehler.

Andere stehen und sagen das auswendig gelernte her.

Einige plaudern, und betragen sich muthwillig.

Diese werden mit der Ruthe gezüchtigt, oder auf einem andern Orte bestraft.

ili nenasjedne.

Ako nemôgu tomu izbjéci, a oni se potôpè (podnesu brodolômjè).

Túda ljùdi, roba i sve, što je na brodù, túžno izgîne.

Túd nepomáze vèlikò sídro (mâčka, lengjér) koje se na svóm jedèku spústja.

Njekoji se spáse plívajúc na kakvôj-god daskî, ili na čunu.

Njêkoju rôbu i mertve ljùde vodâ izbáci na morski brjèg (obalu).

77. Učionica.

Učionica je djelâonica (alâtnica), u kôjoj se mlâde ćúdi na krêpost produčavaju,

i razdjeljuje se na rêdove.

Učitelj sjedi na svóm uzvîšenom stolù (na katêdri);

ili obihôdi medju svôjima učenicima, kôji u klúpama sjedè.

On uči, a učenci se učè.

Njêkoje jim se stvâri s bjelîcom (bjélom zemljóm, krâjdom) po daskî (tabli) predpisûju.

Drûgi čitâju (štîju) iz kojègod ručnè knjîžice.

Njêkoji pri stolù sjedè, pak píšu:

učitelj poprâvljâ pomanjkànja.

Drûgi stojè i kazûju, što su na pâmet naučili.

Njêkoji se razgovâraju, nêmirno se zabâvljaju.

Ovi dobívaju šiblje, ili bivaju na drûgè náčine kâznjeni.

78. Die Stadt.

Aus vielen Häusern wird ein Dorf, oder ein Marktflecken, oder eine Stadt.

Die Städte werden befestiget, und mit Mauern, einem Walle, Schanzen und Pallisaden umgeben.

Innerhalb der Mauer ist der Zwinger,

außerhalb der Stadtgraben.

Auf den Mauern sind die Basteien und Thürme.

Die Wachen stehen an erhabenen Oertern.

In die Stadt geht man aus der Vorstadt durch das Thor meistens über die Brücke.

Das Thor hat das Halbgitter, eine Zugbrücke, Flügel, eiserne Schlösser und Thiegel, wie auch Schlagbäume.

In den Vorstädten sind Gärten und Meierhöfe, wie auch Kirchhöfe.

79. Das innere der Stadt.

In der Stadt sind: Gassen (Strassen), welche gepflastert sind.

Plätze (Märkte), an einigen Orten mit bedeckten Gängen und Gäßchen.

Öffentliche Gebäude sind: in der Mitte der Stadt: die Kirche, die Schule, das Rathhaus, das Kaufhaus.

An den Mauern und Thoren: das Zeughaus, der Schüttkasten, die Wirthshäuser, Garküchen, Schenkhäuser, d. Theater (Schauspielhaus) und das Spital.

An abgelegenen Örtern die Kloake, und das Gefängniß.

Auf dem höchsten Thurme ist die Uhr, und die Wohnung der Wächter.

Auf den Gassen sind die Brünne.

78. Vároš (grad).

Od mlôgo kùtjah bíva selô, ili tergôvište, ili vároš (grad).

Vároši se utverdžuju, i s plátnom (zidom), náspom, bêdenom i zaôštrenima stúpovima, koljem (palazátima) obuhvátaju.

U nútarnjoj su stráni zidóvah prízdija;

u izvanskoj varoška grába (varoški ròv).

Na zidovih su bêdemi (kule) tórnovi.

Stražare stojé na uzvíšenih mjêstih.

U vároš se ulázi iz predvárošja na most (kapíu), najviše preko môsta.

Kapíá imà spústne rešetke, obrátni mòst, vráta, (dvjèri, kríla) gvozdène ključánice i prevòrnicé (zápore), kako takójer rogátke.

U predvárošju su vèrtli (bâšče, bo-stáni) i stánovi (sálaši, mājurovi), kako takójer grobje.

79. Unútarnjà od vároša.

U várošu su: ùlice (sòkàci) kôje su potarâckane (pomòstite);

tergôvišta (piâci) na gdjekôjih mjêstih s nadkrivênima prohòdima i ulíčicama).

Obcínski su stáni, u srjedini od vároša: cèrkva, učionica, varòška (vjeçnica) i tergovačka kùca.

Pri zídu i kapíah: oružárnica, žitnica (hambàr), kêrçme, varionice, gostionice, kázalište (teátar) i bolnica (špitálj).

U stráni smrádna jama (kud se zahodi stíçu) i tavníce.

Na najvisokíjem su tórnu sàte i stražárovo pribivalište.

Na ulícama su búnarovi (zdenci).

Der Fluß oder Bach, welcher durch die Stadt fließt, dient den Unflatt auszuführen.

Das Schloß (die Festung) ist am höchsten Orte der Stadt.

80. Die Leibesstrafen der Uebelthäter.

Die Übelthäter werden von dem Schergen aus dem Kerker zum Richtplatze geführt;

und werden daselbst mit ihrer verdienten Strafe bestraft.

Die Räuber, Mörder, Mordbrenner u. dgl. werden mit dem Tode bestraft, sie werden gehängt am Galgen, geköpft, geradbrecht und auf's Rad gelegt, oder an einem Pfahle gespießt.

Die Zauberinnen wurden vor Zeiten auf dem Scheiterhaufen verbrannt, (obschon es wirklich keine Heren gibt).

Denen man das Leben schenkt, die werden an den Pranger gestellt, mit Ruthen gestäubt, gebrandmarkt, aus dem Lande verwiesen, auf die Galeeren, oder zu ewiger Gefangenschaft verurtheilt.

[81.] Maß und Gewicht.

Zusammenhängende Sachen messen wir mit der Elle, wie z. B., Tuch Leinwand, u. dgl.

Das Flüssige mit der oder mit der Maß, z. B. Weine, Oehl u. dgl.

Die trockenen Sachen mit dem Viertel (Scheffel) oder Metzen (Kübel); z. B. das Getreide, Haber, u. dgl.

Die Schwere der Dinge prüfen wir mit Gewichtern, und mit der Wage.

An dieser ist erstlich der Wagbalken,

in dessen Mitte die Art:

Rjéka ili potôk, kôji kroz vároš tečé, prîma u sêbe nêčistoée.

Gràd (tverdjava) je na nàjvisokîjem mjêstu od vároša.

80. Káranje zločinacah.

Zločînci bívaju od pandúrah iz tamnícè na mjêsto od pogubljenja (stratište) izvodeni;

i óndi sa zaslúženim pokáranjem kâžnjeni.

Pustaíje ubôjice, pâlikutje i tâkovi budu sa smêrtju pokárani, na vjêšala objêšeni, gláva jim odsjêčèna, kôlesom tervéni, na kôleso mêtnúti, ili na kôlac nabijèni.

Côpernjice su u stáro dôba na lomâcâh (herpâ dérвах) sažîgali, prêmnda coperjnicah nêjma.

Kôjim se žívôt oprôsti, oni se mêtnú u klâde, terčé kroz šibe, (ili budu šibani), žig jim se udâri, iz zemljé se prognâju, na galíje ili na vječitu robíju budu odsúdjèni.

[81.] Mjêra i vága.

Nepretêrzive stvári mjêrè se na rif (aršín, lâkat), kao |na primjer súknó (čojâ, abâ), bez (plátno) i t. d.

Tekúće stvári mjêrè se na kondjér (na okê, poliče i pôloke iliti òlbe), na prímjer: víno, ùlje, i ostála.

Súhe se stvári mjêrè s mjéricom, t. j. na osmák, mírov, ili kîlu, kâno: žíto, zòb, i spodobna.

Têžinu od stvárih iztražujemo na vági (mjerilih), s pretêžcima (s funtima).

Na vági je nàjpervo mânjga (poprêčnik, prêčka),

u polovíci osčíc,

oben darüber das Waggericht, worin das Zünglein sich bewegt.

zu beiden Seiten sind die Wagschalen, welche an den Wagsträngen hangen.

Die Schnellwage wiegt die an den Haken angehängten Sachen:

das Gewicht gegenüber zeigt an, ob an beiden Seiten ein Gleichgewicht sei, oder nicht?

Die Hälfte eines Pfundes ist ein Halbpfund.

Aber das Geld wird gezählt, nicht gewogen, wie vor Zeiten.

82. Das Begräbnis.

Die Todten wurden vor Zeiten verbrannt, und die Asche in einer Urne aufbewahrt.

Wir legen unsere Verstorbenen in einen Sarg, legen sie auf die Bahre, und lassen sie mit Leichen Gepränge nach dem Kirchhofe tragen,

allwo sie von den Todtengräbern ins Grab gelegt und eingeschartt werden.

Es ist aber äußerst gefährlich, den Todten allsogleich zu begraben.

Denn oft lebt derjenige noch, welcher für todt gehalten wird.

Wenn die Leiche fortgetragen wird, werden nach alter Gewohnheit, Lieder gesungen, und die Glocken geläutet, welche Gewohnheit jedoch nicht überall eingeführt ist.

Das Grab wird mit einem Grabsteine bedeckt,

u. mit Denkmälern u. Grabschriften geziert.

na verhû je kûcía (rávnik) u kôjoj se jezíćak mićè,

sa svedvjè su stráne zdjèlice (ćáške) koje o úzicah ili láncih visè.

Kantâr váže onó, što se na kvâku zakvâči, ili na rešétku mêtne:

Jâbuka (krûška) s druge stráne ukazûjè, je li sa svè obedvje stráne jednomjêrje?

Polovíca jednóga fûnta zové se pôl fûnta.

Nego nôvci, oni se brojé, a nevâžu, kao što je u starodávna vrijeme ná biválo.

82. Pokôp.

Mertváce su u stáro dóba sa žígali, a pèpeo jim u žbánu (úrni) postávljali.

Mi naše mértve mêtjemo u lis (tabût, sânduk), stávimo jih na nosílà, i nôsimo jih s mertvaćkim sprovôdom na gròbje,

gdje jih pokopálcí (mertvokôpci) u gròb (ràku) stávljaju, i sa zemljóm pôkriju.

Al je vèrlo pogíbeljno merváce takía pokápâti.

Víše bo pútah još žive onáj, od kôga mislímó, da je mértav.

Kád se mêtvac nôsi, ònda se po stárom obićájú mertváčke pjêsme pjévaju, i zvoná zvoné, al ováj obićáj níje svâgdje uvedén.

Gròb (ràka) se pôkrije s grobním kâmenom,

uresi se sa s pomenicima, i opíše se s nadgròbnicama.